

СБОРНИК ОБУЧИТЕЛНИ МАТЕРИАЛИ

НОВАТОРСТВО ЗА ЕВРОПЕЙСКИТЕ ЮРИСТИ, ЗА ДА БЪДАТ
ЗАСТЪПЕНИ ПО-ДОБРЕ ПРАВАТА НА ДЕЦАТА С УВРЕЖДЕНИЯ

Belgium

Bulgaria

**Czech Republic and
Slovakia**

Ireland

Lithuania

Poland

Romania

Coordinator

**Co-funded by the
European Union**

За организаторите:

Център за застъпничество за правата на лица с умствени увреждания - Mental Disability Advocacy Center (MDAC), Hungary, е международна организация за защита правата на човека, която работи със закона, за да осигури равенство, включване и справедливост за хора с умствени увреждания по света.

Наред с това MDAC участва във воденето на стратегически дела, като поддържа, че държавите-ответници носят отговорността за зачитане човешките права на най-уязвимите групи от обществото – лица с психо-социални и интелектуални затруднения. През последните 15 години от своето създаване MDAC работи с национални адвокати, като осигурява процесуално представителство на хора, борещи се за справедлив процес, за да гарантира, че гласът на голяма част от маргинализираните хора се чува и че техните права са защитени. MDAC помага на десетки хора да [напуснат институциите](#), където са били принудително настанени, и да започнат наново своя живот, включени в общността. Също така, организацията помага на [родители с увреждания](#) да върнат обратно децата си от сиропиталища и да заживеят заедно като семейство.

От 2012 г. до 2014 г. MDAC координира проект „[Достъп до правосъдие за деца с умствени увреждания](#)“, съфинансиран от Европейския съюз. В рамките на проекта са проучени случаи на деца с интелектуални затруднения в десет европейски държави. Резултатите от проекта показват, че само някои от правителствата са предприели конкретни действия за отваряне на „вратите“ на справедливостта пред децата с умствени увреждания и децата с психо-социални проблеми въпреки увеличаващите се доказателства, че те точно се намират в по-голям риск от злоупотреба с човешките им права.

Български център за нестопанско право (БЦНП) е фондация, регистрирана съгласно българското законодателство през 2001 г. като юридическо лице с нестопанска цел в обществена полза. Мисията на БЦНП е да оказва подкрепа при изработване и прилагане на закони и политики с цел развитие на гражданското общество, гражданското участие и доброто управление в България. От 2012 г. заедно с Българска асоциация за лица с интелектуални затруднения (БАЛИЗ) и Глобална инициатива в психиатрията – София (ГИП) реализира програмата „Следваща стъпка в България“, чиято цел е развиване на пилотни проекти за конкретни лица с интелектуални затруднения или психични разстройства, голяма част от които поставени под запрещение, за самостоятелно упражняване на права. През 2012 г. БЦНП е включен в работна група към Министерството на правосъдието, чиято работна задача завършва с подготвянето на проект на Закон за физическите лица и мерките за подкрепа, внесен в Народното събрание на 04.08.2016 г. от Министерски съвет.

Обучителният семинар е част от проекта “Innovating European lawyers to advance rights of children with disabilities” („Новаторство за европейските юристи, за да бъдат застъпени по-добре правата на децата с увреждания“), координиран от Mental Disability Advocacy Centre (MDAC) – Будапеща, в партньорство с организации от осем европейски държави – Белгия, България, Република Чехия, Ирландия, Литва, Полша, Румъния и Словакия. Партньор по проекта за България е Български център за нестопанско право. Проектът е финансиран от Европейския съюз.

Цялата отговорност за съдържанието на настоящия сборник обучителни материали се носи от Mental Disability Advocacy Center (MDAC), Hungary, и при никакви обстоятелства не може да се приема, че информацията в този сборник отразява официалното становище на Европейския съюз.

СЪДЪРЖАНИЕ

ПРОГРАМА	3
А. ОБЩ ПРЕГЛЕД: КАКВИ СА ПРАВАТА НА ЧОВЕКА?	6
Б. КЛЮЧОВИ ТЕКСТОВЕ.....	9
В. КЛЮЧОВИ ПРАВА	15
1. УСЛОВИЯ НА ЖИВОТ И ВКЛЮЧВАНЕ В ОБЩНОСТТА	16
2. ПРАВО НА ОБРАЗОВАНИЕ	17
3. ПРАВО НА ЗДРАВЕОПАЗВАНЕ	18
4. ЗАЩИТА ОТ ТОРМОЗ	19
5. ДОСТЪП ДО ПРАВОСЪДИЕ	20
Г. НА ФОКУС: МОМИЧЕТО КАТО ДЕТЕ.....	25
Д. ИЗГРАЖДАНЕ НА УМЕНИЯ ЗА ПРЕДСТАВЛЯВАНЕ НА ДЕЦА	31
Е. РАБОТА С ТРАВМА.....	38
Ж. РАЗУМНИ И ПРОЦЕДУРНИ УЛЕСНЕНИЯ	44
З. ВИДОВЕ ПРАВНА ЗАЩИТА	54
1. РЕГИОНАЛНА - ЕВРОПЕЙСКИ МЕХАНИЗМИ.....	56
2. МЕЖДУНАРОДНИ ПЪТИЩА	57
И. СТРАТЕГИЧЕСКИ СЪДЕБНИ ДЕЛА	65
1. УСТАНОВЯВАНЕ НА ОБЩА ЦЕЛ И СТРАТЕГИЯ ЗА ПРОМЯНА	67
2. ИЗГРАЖДАНЕ НА ЕКИП ПО ДЕЛОТО	68
3. СЪЗДАВАНЕ НА КРИТЕРИИ ЗА ИЗБОР НА СЛУЧАИ.....	68
4. ПЛАНИРАНЕ И ОСЪЩЕСТВЯВАНЕ НА ПРОЦЕСА НА ПОЕМАНЕ НА КЛИЕНТИ	70
5. РАЗРАБОТВАНЕ НА ПЛАН ЗА ДЕЛОТО	70
6. ИЗВЪРШВАНЕ НА ОЦЕНКА НА РИСКА	71
7. СЪЗДАВАНЕ НА ПЛАН ЗА ПОДКРЕПА НА КЛИЕНТА	72
8. СЪБИРАНЕ НА ДОКАЗАТЕЛСТВА	72
9. ВОДЕНЕ НА СЪДЕБНОТО ДЕЛО	72
10. ИЗПЪЛНЕНИЕ НА СЪДЕБНИ РЕШЕНИЯ, ВКЛЮЧИТЕЛНО, ЗАСТЪПНИЧЕСТВО И ПОСЛЕДВАЩИ СЪДЕБНИ ДЕЛА	72

ПРОГРАМА

/Обучителен семинар и работна среща, София, Бест Уестърн Хотел Европа, 01 – 03 ноември, 2016/

ДЕН 1

1 НОЕМВРИ (ВТОРНИК) 2016

11.00 – 12.30 ВЪВЕЖДАЩА СЕСИЯ

- *Откриване и представяне на участниците;*
- *Поставяне на целите на обучението и споделяне на очаквания.*

12.30 – 13.00 ОБЯД

13.00 – 13.30 ЖИВОТЪТ НА ДЕЦАТА С ИНТЕЛЕКТУАЛНИ ЗАТРУДНЕНИЯ

- *Представяне на реални истории на насилие над деца с интелектуални затруднения.*

13.30 – 14.30 КЛЮЧОВИ МЕЖДУНАРОДНИ АКТОВЕ И ПРАВНИ ТЕКСТОВЕ

- *Представяне на ключови текстове и принципи, предвидени в международноправни актове за правата на човека;*
- *Карусел - основни права на човека (работа в екип)*

14.30 – 15.30 КЛЮЧОВИ ПРАВА

- *Основни права на децата с интелектуални затруднения и основни международни стандарти;*
- *Живот и включване в общността (практическа задача);*
- *Право на образование (практическа задача);*
- *Право на достъп до здравни услуги (практическа задача);*
- *Решаване на казуси (упражнение за прилагане на наученото).*

15.30 – 15.45 КАФЕ ПАУЗА

15.45 – 16.30 КЛЮЧОВИ ПРАВА (продължение)

- *Закрила от малтретиране (практическа задача);*
- *Достъп до правосъдие (практическа задача);*
- *Решаване на казуси (упражнение за прилагане на наученото).*

16.30 – 17.30 КОМУНИКИРАНЕ С ДЕЦА С ИНТЕЛЕКТУАЛНИ ЗАТРУДНЕНИЯ

- *Как да общуваме с деца с интелектуални затруднения – практически съвети;*
- *Развиване на умения за комуникиране с деца с интелектуални затруднения - ролеви игри.*

17.30 – 18.30 ИЗСЛУШВАНЕ НА ДЕЦА С ИНТЕЛЕКТУАЛНИ ЗАТРУДНЕНИЯ

- *Как да изслушваме и да консултираме дете – практически съвети;*

- *Развиване на умения за изслушване и консултиране на деца с интелектуални затруднения - ролеви игри.*

19:30 ВЕЧЕРЯ

ДЕН 2

2 НОЕМВРИ (СРЯДА) 2016

09.00 – 09.15 ОБЗОР НА ДЕН 1 И ВЪВЕДЕНИЕ КЪМ ДЕН 2

9.15 -10.30 ПРЕОДОЛЯВАНЕ НА ТРАВМАТА

- *Въздействие на травмата върху деца с интелектуални затруднения;*
- *Намаляване на рисковете от повторно виктимизиране чрез съдебния процес.*

10.30 – 10.45 КАФЕ ПАУЗА

10.45 -11.30 ПЪТИЩА КЪМ СПРАВЕДЛИВОСТТА

- *Бариири пред упражняването на права (работа в екип);*
- *Дискусия.*

11.30 – 12.30 ПРОЦЕСУАЛНИ УЛЕСНЕНИЯ

- *Потенциални бариири и възможни улеснения;*
- *Международни стандарти, предвидени в Конвенцията на ООН за правата на хората с увреждания;*
- *Възможни подходи и улеснения в съдебния процес на национално ниво.*

12.30 – 13.30 ОБЯД

13.30 – 14.30 НАЦИОНАЛНО ЗАКОНОДАТЕЛСТВО И ВИДОВЕ ПРАВНА ЗАЩИТА

- *Идентифициране на приложимо национално право. Правни средства и възможности за защита.*

14.30 – 15.30 МЕЖДУНАРОДНИ МЕХАНИЗМИ

- *Идентифициране на приложими международни механизми за преодоляване на предизвикателствата, поставени от национални закони, политики и практики.*

15.30 – 15.45 КАФЕ ПАУЗА

15.45 – 17.30 СТРАТЕГИЧЕСКИ СЪДЕБНИ ДЕЛА

- *Очертаване на 10 стъпки при водене на стратегическо дело.*

17.30 – 18.00 ЗАКЛЮЧИТЕЛНА СЕСИЯ / ОБЗОР И ОЦЕНКА

19:30 ВЕЧЕРЯ

ДЕН 3

3 НОЕМВРИ (ЧЕТВЪРТЪК) 2016

**ОБЩА СТРАТЕГИЯ ЗА ДЕЙСТВИЕ – КАК ДА ОСИГУРИМ ПО-ДОБЪР И ЩАДЯЩ
ДОСТЪП ДО СЪД НА ДЕЦА И МЛАДЕЖИ С УВРЕЖДЕНИЯ**

1. *Международни и национални предизвикателства;*
2. *Възможности на контекста;*
3. *Нужди и ресурси;*
4. *Решения в действие;*
5. *Следващи стъпки.*

A. ОБЩ ПРЕГЛЕД: КАКВИ СА ПРАВАТА НА ЧОВЕКА?

Правата на човека са основни, фундаментални права, на които имат право всички хора само по силата на това, че са човешки същества, като например правото на свобода и живот. Те са универсални – това означава, че те принадлежат на всеки човек, независимо от неговата националност, местоживеене, пол, сексуална ориентация или полава идентичност, раса и етническа принадлежност, религия, език или друг статут. Хората, които са обозначени като хора с увреждания или с психични проблеми също имат право на пълния обхват на правата на човека без дискриминация.

Правата на човека са изградени от основни принципи, включващи: универсалност, равенство, недопускане на дискриминация и са изложени и гарантирани от закона, и в международните договори.

БЕЛЕЖКИ:

This image shows a full page of white paper with horizontal blue or grey ruling lines. The lines are evenly spaced and run across the width of the page, providing a template for handwriting practice. There are no margins, text, or other markings on the page.

Lined area for text entry, consisting of multiple horizontal lines.

This image shows a single sheet of white paper with horizontal ruling lines. The lines are evenly spaced and run across the width of the page. There are no margins, text, or other markings on the paper.

Б. КЛЮЧОВИ ТЕКСТОВЕ

Основните текстове за правата на човека са включени в следните международни актове:

- Всеобща декларация за правата на човека („ВДПЧ”)
- Международен пакт за граждански и политически права („МПГПП”)
- Международен пакт за икономически, социални и културни права („МПИСК”)
- Конвенция на ООН за правата на хората с увреждания („КПХУ”)
- Конвенция на ООН за правата на детето („КПД”)
- Конвенция ООН за премахване на дискриминацията срещу жените („КПДЖ”)
- Конвенцията на ООН против изтезанията и други форми на жестоко, нечовешко или унижително отношение или наказание („КПИ”)
- Международната конвенция за премахване на всички форми на расова дискриминация („МКПРД”)
- Европейска конвенция за правата на човека („ЕКПЧ”)
- Европейска конвенция за предотвратяване на изтезанията и нечовешкото или унижителното отношение или наказание („ЕСРТ”)
- Харта на основните права на Европейския съюз
- Европейска социална харта (Ревизирана)

Текстове в тези международни актове определят кои човешки права са гарантирани. Те също така поставят задължения на държавите (това означава на правителствата, парламентите и съдебната система във всяка страна) да **зачитат, защитават, насърчават и прилагат** човешките права.

В зависимост от статуса на ратификация, както и на системата, приложима в страната (монистична или дуалистична), правата от тези и някои други международни инструменти могат да бъдат пряко приложени в националната правна система. Освен това, повечето национални конституции също имат разпоредби за основните права на човека.

КПД и КПХУ са два от основните международни договори, защитаващи правата на децата с интелектуални затруднения („дсиз”). КПД, приета през 1989 г., определя гражданските, политическите, икономическите, социалните и културните права, на които децата навсякъде имат право¹. Тези права се прилагат за всяко дете, независимо къде или кое е то. Съгласно КПД, която е най-широко ратифицираният международен договор (само САЩ и Сомалия все още не са страни по конвенцията), децата са признати като човешки същества с различен набор от права, а не просто пасивни обекти на грижа². Член 23 на КПД е насочен конкретно към децата с умствени и физически увреждания. А главният орган на ООН, наречен Комитета по правата на детето („Комитет по КПД“), съставен от 18 независими експерти, следи за изпълнението на КПД. Комитетът оценява докладите, представени от държавите-страни по Конвенцията, и също така изпълнява квази-съдебна роля при разглеждането на индивидуални жалби.

КПХУ е най-новият договор на ООН, влязъл в сила от датата на двайсетата му ратификация през май 2008³. Тя представлява промяна на парадигмата, отдалечавайки се от **медицинския модел на уврежданията**, който разглежда хората с увреждания като обекти (на лечение, управление, защита, благотворителност и понякога съжаление и страх) по посока на **социалния модел на уврежданията**, който се отнася с хората с увреждания като към субекти на пълния обхват на правата на човека, на

¹ Всички държави-членки на ЕС са ратифицирали КПД.

² Виж <http://www.unicef.org.uk/UNICEFs-Work/UN-Convention/> (прегледана на 14 Май 2016)

³ Към днешна дата, 27 от 28-те държави-членки на ЕС са ратифицирали КПХУ: https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtds_g_no=IV-15&chapter=4&clang=_en (прегледано на 11 септември 2016). Ирландия все още предстои да ратифицира Конвенцията, въпреки че е поела ангажимент да направи това преди края на 2016 г.: устно изявление на ирландския министър на правосъдието и равенството със специална отговорност към въпросите на уврежданията Финиан МакГрат ТД, <http://www.justice.ie/en/JELR/Pages/SP16000149>, 06/22/2016 (прегледано на 11 септември, 2016)

равна основа с останалите и, при когото се предполага, че хората имат способността да вземат решения. Една съществена област, която демонстрира тази „промяна на парадигмата“ е правото на живот в общността⁴. КПХУ конкретно се позовава на КПД и на правата на децата с увреждания в алинея (с) на Преамбюла, член 3 (з), член 4 (з), член 6 и член 7. Подобно на КПД, КПХУ създаде нов главен орган на ООН, наречен Комитет за правата на хората с увреждания. Комитетът оценява представените от държавите, страни по конвенцията доклади (и доклади в сянка, представени от неправителствени организации), както и изпълнява квази-съдебна роля по отношение на индивидуални жалби.

Други, отнасящи се към темата международни текстове, особено актуални в ЕС, са:

- i. Директива на Европейския парламент и на Съвета за жертвите на престъпления⁵(2012/29 / ЕС), която определя минималните стандарти за правата, подкрепата и защитата на жертвите на престъпления, като се гарантира, че лицата, които са станали жертва на престъпление, се признават, третират с уважение и получават подходяща защита, подкрепа и достъп до правосъдие.
- ii. Насоки на Съвета на Европа относно правосъдие, съобразено с интересите на децата⁶, които са насоки за подпомагане на страните-членки да създадат съдебни системи, които отговарят на специфичните нужди на децата, за да се гарантира техния ефективен и адекватен достъп до и отношение в правосъдните системи, което включва гражданските, административните и наказателните сфери.
- iii. Проект на стандарти на интегрираните системи за защита на децата- от ГД- Европейска комисия по правосъдие⁷, който да определи стандартите за системи, които предлагат защита и съответните услуги, както и управление на грижите, за да се защитят децата от насилие.

БЕЛЕЖКИ:

⁴ The ITHACA Toolkit, (Инструментариум за институционално отношение, човешки права и грижа) https://www.thl.fi/documents/189940/1878598/2.4_Ithaca_Toolkit_English.pdf/bbd4594f-a221-48be-822a-9c5fac843454

⁵ http://ec.europa.eu/justice/criminal/victims/index_en.htm

⁶ <http://www.coe.int/en/web/children/child-friendly-justice>

⁷ http://ec.europa.eu/justice/fundamental-rights/rights-child/protection-systems/index_en.htm

[illegible]

Lined area for notes or text.

This image shows a single sheet of white paper with horizontal ruling lines. The lines are evenly spaced and run across the width of the page. There are no margins, text, or other markings on the paper.

[illegible]

В. КЛЮЧОВИ ПРАВА

Децата с интелектуални затруднения са изправени пред два пъти по-неизгодно положение заради възрастта им и увреждането им. Тяхното положение е в пресечната точка на правата на детето и правата на хората с увреждания. Междусекторната (или множествената) дискриминация е специфичен феномен в теорията на правата на човека, който е подход към самоличността на индивида, признаващ, че различните категории самоличност могат да се пресичат и съществуват едновременно в едно и също лице по начин, който създава качествено различен опит в сравнение с всяка от включените индивидуални характеристики. На практика това означава, че едно дете с увреждания ще има различни преживявания в сравнение с дете без увреждания и възрастен с увреждания, и че неговите преживявания не са просто комбинация от двете. Преживяванията на децата с увреждания са специфични, а оттам и по-сложни, отколкото простия сбор от тези две самоличности. Децата, точно както останалата част от хората с увреждания, се ползват от всички права, не само от КПД и КПХУ, но от всички други международни и национални инструменти за правата на човека. КПД и КПХУ обаче трябва да се разглеждат като *lex specialis* спрямо тези други инструменти.

Ключовите права, разгледани в това обучение, са:

1. Условия на живот и включване в общността
2. Образование
3. Здравеопазване
4. Защита от тормоз
5. Достъп до правосъдие

Всички те се основават на пресечния принцип: **недопускане на дискриминация**. Затова отправната точка е признаването на **равенство пред и по закона**, и че всички хора имат право на пълно упражняване на всички права на човека и основните свободи без дискриминация.

Принципът на недопускане на дискриминация е изложен в член 5 от КПХУ, който забранява дискриминацията основана на увреждане. Това условие означава „всяко различие, изключване или ограничаване на основата на увреждане, което има за цел или резултат нарушаването или отменянето на зачитането, упражняването на равна основа с другите на всички права на човека [...], включително отказа за предоставяне на разумни улеснения”(виж Определения, член 2).

Забележете, че човекът, който дискриминира, не е нужно да възнамерява да дискриминира: достатъчно е, че ефектът от неговото действие или политика поставя лицето с увреждане в неблагоприятно положение. Отказът за предоставяне на разумно улеснение представлява дискриминация, а това означава, „необходима и подходяща модификации и приспособления, които не налагат непропорционално или непосилно бреме, когато са необходими в конкретния случай, за да се гарантира на хората с увреждания ползването или упражняването на равна основа с другите на всички права на човека и основните свободи.”

Член 2 от КПД също забранява дискриминацията „от всякакъв вид, независимо от расата, цвета на кожата, пола, езика, религията, политическите или другите убеждения, националния, етническият или социалният произход, имущественото състояние, увреждане, обществено или друго положение на детето или негов родител, или настойник”. Член 14 от и Протокол 12 към ЕКПЧ определят правото на недопускане на дискриминация, както и член 21 от Хартата на основните права на Европейския съюз.

Хората с увреждания не само се сблъскват с дискриминация въз основа на действителни или възприети увреждания. КПХУ също признава „множествени или утежнени форми на дискриминация на основата на раса, цвят на кожата, пол, език, религия, политически или други убеждения, национален, етнически, общностен или социален произход, имотно състояние, място на раждане, възрастов или друг признак”. За децата с увреждания се включва дискриминацията, пред която са

изправени децата с увреждания, които също така са роми/етнически номади, ЛГБТ, евреи, мюсюлмани, имигранти и т.н.

Сега на свой ред се въвеждат петте основни права, като се разглежда естеството на правата, техните източници в международното право за правата на човека и един интересен факт за всяко едно от гореспоменатото.

1. Условия на живот и включване в общността

Естество на правото

Всяко дете има право да живее в семейството си или в среда от семеен тип и да бъде подкрепяно, за да живее в безопасна и включваща общност

Международни стандарти за правата на човека

Член 19 от КПХУ определя „равните права на всички хора с увреждания да живеят в общността с възможности за избор, каквито имат всички останали хора”. Това включва избор за това къде и с кого да живеят, както и правото да им бъде осигурена подкрепа във връзка с увреждането и достъп до обществени услуги. Член 23 от КПД е по-стар текст, който не е конкретно за уврежданията, а само отбелязва, че децата с увреждания „трябва да се радват на пълноценен и достоен живот в условия, които осигуряват достойнството им, насърчават самостоятелността и улесняват активното участие на детето в обществото”.

В това право е включена представата, че децата трябва да бъдат възпитавани в биологичното им семейство, или ако това е невъзможно, в условия от семеен тип. Член 23 от КПХУ определя, че „детето не бива да бъде разделяно от родителите си против неговата воля, освен когато компетентните органи, подлежащи на съдебен контрол определят, в съответствие с приложимите закони и процедури, че такова разделяне е необходимо за интересите на детето. В никакъв случай едно дете не бива да се отделя от родителите на основата на увреждане, било на детето или на единия или двамата родители”. Член 9 от КПД предвижда, че „детето не бива да бъде разделяно от родителите си против волята му, освен когато компетентните органи, подлежащи на съдебен контрол определят, в съответствие с приложимите закони и процедури, че такова разделяне е необходимо за висшите интереси на детето”.

ЕКПЧ, съгласно член 8, също така определя правото на зачитане на личния и семейния живот, дома и кореспонденцията. Правото на свобода е посочено в член 5, което налага произтичащото задължение на държавите да не лишават хората от свобода произволно. Делото *Станев срещу България* (2012 г.) е важно, тъй като постановява, че е незаконно настояникът да разреши настаняването на човек с психичен проблем в институция против волята му, да го лишава от свобода и да му отказва достъп до правосъдие. Това дело може да бъде от значение за положението на децата, тъй като възрастните, поставени под запрещение са, от правна гледна точка поставени в същото положение като децата и не могат да взимат законно-ефективни решения за себе си.

Знаехте ли?

Правата, споменати по-горе, са нарушени, когато дсиз и техните семейства са лишени от услуги за подкрепа, които биха им позволили да продължат да живеят в общността. Да разгледаме случая на Давид, Щепан и Мирослав, три чешки момчета с аутизъм, затруднения в обучението и поведенчески проблеми⁸. Колкото по-големи стават те, толкова по-трудно е на семействата им да ги подкрепят без допълнителна помощ и те търсят услуги за подкрепа на местно ниво, за да дадат възможност на синовете си да продължат да живеят въщи. По-конкретно, те търсят помощ от местния доставчик на

⁸ MDAC, Чешкия Върховен съд налага законното право на децата с увреждания да живеят в общността. Публикувано на адрес: <http://www.mdac.org/en/news/czech-supreme-court-enforces-legal-right-children-disabilities-live-community>

социални услуги, който иска да се построи малък специализиран център близо до момчетата. Искането на доставчика за финансова помощ е отказано от регионалния орган, който, вместо това използва финансите си, за да възстанови павилион в институция за настаняване на деца. Семействата се обръщат към съда.

Първоначално районният съд отхвърля исквете, като постановява, че никой няма законно право да получава социални услуги. Върховният административен съд обаче отменя това решение, като приема, че дсиз имат законно право да получават социални услуги с цел да се гарантира, че биха могли да продължат да живеят със семействата си в общността.

2. Право на образование

Естество на правото

Независимо от характера или степента на тяхното увреждане, всяко дете има право да се обучава в приобщаваща образователна среда

Международни стандарти за правата на човека

Член 24 от КПХУ казва, че образованието трябва да бъде насочено към „пълно развитие на човешкия потенциал и чувство за достойнство и собствена стойност, както и укрепването на зачитането на правата на човека, основните свободи и човешкото многообразие” (член 24 (1)(а)), и „развитие на хората с увреждания на тяхната личност, таланти и творчески заложби, на техните умствени и физически способности в пълния размер на техния потенциал” (член 24 (1) (б)). От значение извън сферата на уврежданията, Конвенцията подчертава връзка между образованието и участието в едно свободно общество (член 24 (1) (в)).

За изпълнение на тези цели, правителствата трябва първо „да признаят правото на хората с увреждания на образование”. Глаголът „признавам” означава, че правителствата трябва да продължат законовите реформи, за да се постанови във вътрешното право, че всеки човек с увреждане „ има достъп до включващо, качествено и безплатно начално образование и до средно образование равноправно с всички останали в общността, в която живеят (член 24 (2) (б)). Правителството също така е необходимо да се създаде правна забрана за изключване на хората с увреждания от включващото образование (член 24 (2) (а)). Тези разпоредби се основават на правото на образование в член 28 от КПД, договор, приет 17 години преди КПХУ. Правото на образование е посочено също така в член 2 от Протокол № 1 към ЕКПЧ.

Показателно е, че КПХУ изисква прекратяване на настаняването на деца с увреждания в отделно или сегрегирано предоставяне на образователни услуги, включително в специални училища. Вместо това, налице е задължението на държавите да предоставят индивидуална подкрепа и разумни улеснения (членове 24 (2) (в), (г) и (д)) за децата с увреждания, така че те да може да бъдат напълно включени в системата на общото образование.

През август 2016 г. Комитет по КПХУ прие свой Общ коментар № 4 за включващото образование. Общите коментари са авторитетни тълкувания на разпоредбите на международните договори и този за включващото образование дава подробно описание за това, което се очаква от държавите по отношение на осигуряването на включващо образование за всички⁹.

Знаехте ли?

Образованието се разглежда като икономическо, социално и културно право. Този вид права трябва да бъдат реализирани на базата на „постепенното постигане на пълноценното им упражняване” (член

⁹ Общ коментар № 4 за включващото образование на Комитета по КПХУ, UN Doc CRPD/C/GC/4. Публикувано на адрес: <http://www.ohchr.org/Documents/HRBodies/CRPD/GC/RighttoEducation/CRPD-C-GC-4.doc>

4 (2) от КПХУ). Това означава, че тази година образованието трябва да достига до повече деца по един по-добър начин, отколкото миналата година и че през следващата година ще се постигнат по-добри резултати, отколкото през тази година. В същото време дискриминация въз основа на увреждане (както и на всяко друго забранено основание) не е предмет на постепенно упражняване - тя се прилага незабавно. Например, ако едно дете с увреждане се нуждае от помощник учител, за да учи в училище, но това му е отказано, защото училището казва, че не разполага с достатъчно ресурси, това би могло да представлява отказ на осигуряване на разумно улеснение и нарушаване на принципа на недопускане на дискриминация. Така че един адвокат може да използва творчески международното право за правата на човека, за да убеди съда да разпорежи на местната власт да създаде веднага улеснения, за да се приложи правото на детето на недопускане на дискриминация, въпреки че областта на правото е образованието, което е икономическо и социално право, предмет на постепенно - вместо незабавно - упражняване.

3. Право на здравеопазване

Естество на правото

Деца с увреждания имат право на еднакъв достъп до здравни грижи, както другите деца. Те също така имат право да получат адаптационни и рехабилитационни услуги за техните специфични увреждания

Международни стандарти за правата на човека

Деца с увреждания имат „правото да се ползват от най-високия постижим стандарт на здравеопазване без дискриминация по признак увреждане” (член 25 от КПХУ), и имат право на здравни услуги, включително, „ранно откриване и подходяща интервенция”, както и „услуги, предназначени за намаляване до минимум и превенция на по-нататъшни увреждания, включително при деца” (член 25 (б)). Здравеопазването трябва да бъде предоставено възможно по-близо до общността, в която живеят хората с увреждания, включително в селските райони (член 25 (в)) и на хората с увреждания трябва да бъдат „осигурени същия обхват, качество и стандарт на безплатни или финансово достъпни здравни грижи и програми, както на всички останали, включително в областта на сексуалното и репродуктивното здраве и на програмите за обществено здраве, провеждани сред населението”(член 25 (а)).

Рехабилитацията също е посочена в КПХУ. Правителствата трябва да „предприемат ефективни и подходящи мерки, включително чрез взаимна подкрепа в рамките на общността, за да се даде възможност на хората с увреждания да постигнат и поддържат максимална самостоятелност, пълноценна физическа, умствена, социална и професионална реализация и пълноценно включване и участие във всички сфери на живота”(член 26), че” трябва да започват на възможно най-ранен етап, като се основават на мултидисциплинарна оценка на индивидуалните нужди и предимства „(член 26 (1) (а)). Тези услуги трябва да „да способстват за участието и включването в общността и във всички сфери на обществото; да са доброволни и да се предоставят, колкото е възможно по-близо до общността, в която живеят хората с увреждания, включително в селските райони.” (Член 26 (1) (б)). От голямо значение е лечебните процедури да бъдат предоставяни на деца с увреждания въз основа на „свободно и информирано съгласие” (член 25 (г)) като се вземе предвид тяхната „възраст и зрялост, наравно с останалите деца „(член 7 (3)).

КПД също така определя правото на здравеопазване на всички деца в член 24, като поставя на правителствата задължението да „се стремят да гарантират, че никое дете не е лишено от правото си на достъп до такива здравни услуги”. В Хартата на основните права на ЕС, се посочва, че „[в] секи има право на достъп до здравна профилактика и правото да ползва медицинско лечение при условията, установени от националните законодателства и практики” (член 35).

Въпреки, че право на здравеопазване не е изрично признато от ЕКПЧ, то е признато за възникнало косвено при определени обстоятелства съгласно членове 3 и 8, във връзка с член 14¹⁰.

Знаехте ли?

Правото на здравеопазване трябва да се разграничава от правото да си здрав. В международното право за правата на човека няма гаранция да сте здрав и да останете здрав. Във връзка с това по данни на Световната здравна организация „правото на най-високия постижим стандарт на здравеопазване“ изисква набор от социални критерии, които са благоприятна за здравето на всички хора, включително наличието на здравни услуги, безопасни условия на труд, адекватни жилища и питателни храни. Постигането на правото на здравеопазване е тясно свързано с постигането на други човешки права, включително правото на храна, жилище, работа, образование, недопускане на дискриминация, достъп до информация и участие.

4. Защита от тормоз

Естество на правото

Международното право за правата на човека определя абсолютна забрана за изтезания, нечовешко или унижително отношение и наказание. Тази абсолютна забрана означава, че докато някои права могат да бъдат нарушени в някои специфични обстоятелства - като по време на въоръжен конфликт - изтезанията, нечовешкото и унижително отношение никога при никакви обстоятелства не може да бъдат оправдани. В допълнение, всеки човек с увреждания трябва да бъде защитен от всички форми на експлоатация, насилие и тормоз.

Международни стандарти за правата на човека

Забраната на изтезания или на жестоко, нечовешко или унижително отношение или наказание, е изложена в ЕКПЧ (член 3), Хартата на основните права на ЕС (член 4) и много договори на ООН за правата на човека, включително Конвенцията на ООН против изтезанията и член 15 на КПХУ. В своето задължение за защита срещу „всички форми на експлоатация, насилие и тормоз, включително в аспектите на полова принадлежност“, правителствата трябва да „предприемат всякакви подходящи законодателни, административни, социални, образователни и други мерки, за да защитят хората с увреждания както във, така и извън дома им „(член 16, КПХУ). КПХУ определя също така, че хората с увреждания имат „право на зачитане на тяхната физическа и психическа неприкосновеност на равна основа с другите“. КПД също определя, че децата трябва да бъдат защитени от тормоз, като призова правителствата да „предприемат всички необходими законодателни, административни, социални и образователни мерки за закрила на детето от всички форми на физическо или психическо насилие, посегателство или тормоз, липса на грижи или небрежно отношение, малтретиране или експлоатация, включително сексуални престъпления, докато то е под грижите на родител(ите), настойник(ци) или всяко друго лице, на което то е поверено“ (член 19, КПД), и да „защитава детето от всички форми на сексуална експлоатация и сексуално насилие“ (член 34, КПД).

Знаехте ли?

Европейският съд по правата на човека реши случая на *Блохин срещу Русия* през 2016 г. В този случай 12-годишно момче с Хиперкинетично разстройство с нарушение на вниманието и нарушения на пикочния мехур е арестувано по подозрения за изнудване на 9-годишния му съсед. В ареста то е държано в голяма празна стая без мебели и е трябвало да споделя спалнята си със седем други момчета. Състоянието на пикочния му мехур означава, че то трябва да уринира често, но когато поискало да използва тоалетната било принудено да се занимава с чистене и да изчака, докато другите задържани използват тоалетната. Здравето му толкова се влошило в затвора, че когато е

¹⁰ Виж, например: "Здравеопазване", Европейският съд по правата на човека, август 2016, http://www.echr.coe.int/Documents/FS_Health_ENG.pdf (прегледана 11 септември 2016).

освободено, прекарва три седмици в болница. Европейският съд констатира, че отношението към него представлява нарушение на член 3 от ЕКПЧ.

5. Достъп до правосъдие

Естество на правото

Всеки има право на правна защита, когато са нарушени права му. Всеки има право на справедлив съдебен процес, ако е обвинен в извършване на престъпление, както и да бъде третиран по справедлив начин, ако е жертва на или свидетел на престъпление. По-специално децата имат право да бъдат изслушани и да изразят становище по време на съдебно производство.

Международни стандарти за правата на човека

Правото на достъп до правосъдие е изложено в няколко текста, включително член 13 от КПХУ, който гласи, че това право трябва да бъде „ефективно“, а не само теоретична възможност. Задължението на страните-членки е да се осигурят „процедурни и подходящи за възрастта [на човек] мерки за подкрепа с оглед ефективното изпълняване на тяхната роля като преки и непреки участници, като свидетели във всякакви процесуални действия, включително в следствената и други предварителни фази“. Въпреки че не съществува юриспруденция по смисъла на „преки и непреки участници“, първите може да означават страните по делото и свидетелите, а вторите съдебни заседатели, адвокати и съдии.

Правосъдните системи често игнорират гласовете на децата и член 12 от КПД определя правото на всяко дете да бъде изслушано. Тази разпоредба изисква правосъдните системи да осигурят на всяко дете „възможност да бъде изслушвано при всякакви съдебни и административни процедури, отнасящи се до него, или пряко, или чрез представител, или съответен орган по начин, съответстващ на процедурните правила на националното законодателство“.

Друг аспект на достъпа до правосъдие е правото на справедлив процес. Това е стандартно гражданско и политическо право и, наред с други текстове, е посочено в член 14 на Международния пакт за граждански и политически права (МПГПП) от 1966 и член 6 от ЕКПЧ. В своя член 40 КПД е добавила конкретното право на децата, а именно, че анонимността на дете нарушител трябва да се спазва при всички етапи на наказателното производство. В допълнение, в съдебната практика на ЕСПЧ е посочена необходимостта от независим представител като ключов елемент за осигуряване на достъпа до правосъдие¹¹.

По отношение на достъпа до правосъдие, Комитетът по КПХУ е постановил: „не може да бъде ефективен достъпът до правосъдие, ако ... услугите, информацията и комуникацията, които се предоставят не са достъпни за хората с увреждания (чл. 13). Защитени жилища, подкрепящи услуги и процедури трябва да бъдат достъпни, за да се осигури ефективна и пълноценна защита от насилие, злоупотреба и експлоатация на хората с увреждания, особено на жените и децата (чл. 16)¹²“ Член 13 (1) на КПХУ изисква от правителствата да предприемат действия, за да се гарантира ефективен достъп до правосъдие, „включително чрез предоставяне на процедурни и подходящи за възрастта им мерки за подкрепа“.

Мерките за подкрепа са обсъдени по-долу (раздел Ж, по силата на принципа за недопускане на дискриминация). Комитетът по КПХУ е казал, че мерките за подкрепа трябва да бъдат осигурени, когато властите са уведомени, че човек с увреждане се нуждае от някои улеснения, за да се ползва от

¹¹ Виж, например, Център за правни ресурси от името на Валентин Къмпяну ст. Румъния.

¹² Комитет за правата на хората с увреждания, Общ коментар № 2 - член 9: Достъпност, 22 май 2014 г. (Публикувано на <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G14/033/13/PDF/G1403313.pdf?OpenElement>)

правата си на равна основа¹³. Индивидуални преценки трябва да се направят веднага щом детето влезе в контакт с правосъдната система. Потенциалните разумни мерки за подкрепа могат да включват:

- стаи за разпит, пригодени за деца;
- предоставяне на доказателства чрез видео-връзка;
- осигуряване на питейна вода и кратки почивки;
- позволение на детето да общува с помощта на подкрепящо лице/посредник;
- използване на жестомимичен език, допълващи и алтернативни методи за комуникация;
- интервюиране на детето в позната и удобна среда; и / или
- позволение на доверено лице да придружава детето през целия съдебен процес¹⁴.

Правата на жертвите трябва да бъдат балансирани спрямо защитата, предоставена на подсъдимите. Насоките в Директивата на ЕС за Жертвите на престъпление¹⁵ на Съвета на Европа за правосъдие, съобразено с интересите на детето¹⁶ и проектът за стандарти за интегрирани системи за защита на детето¹⁷ определят стандарти, които защитават децата-жертви и свидетели. Защитата за уязвимите жертви се различават от защитата за уязвимите заподозрени.

БЕЛЕЖКИ:

¹³ Комитет по КПХУ, Общ коментар № 2 - член 9: Достъпност, ал. 26, Публикувано онлайн <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G14/033/13/PDF/G1403313.pdf?OpenElement>.

¹⁴ MDAC, Достъп до правосъдие за деца с интелектуални затруднения: Международни стандарти и констатации от десет държави-членки на ЕС, стр. 26. Публикувано на адрес: http://www.mdac.org/sites/mdac.info/files/access_to_justice_children_ws2_standards_and_findings_english.pdf

¹⁵ Директива 2012/29 / ЕС на Европейския парламент и на Съвета от 25-ти октомври, 2012 година за определяне на минимални стандарти за правата, подкрепата и защитата на жертвите на престъпления, както и за замяна на Рамково решение 2001/220 / ПБП. Публикувано онлайн на адрес: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/TXT/?uri=CELEX%3A32012L0029>

¹⁶ Насоки на Комитета на министрите на Съвета на Европа за правосъдие, съобразено с интересите на детето. Публикувано онлайн на адрес: <https://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/cdcj/CDCJ%20Recommendations/GuidelinesChild-FriendlyJusticeE.pdf>

¹⁷ Стандарти и мнения за добри практики от отговорилите на онлайн обществено допитване за интегрирани системи за защита на детето (СЗД), февруари 2015 г. Публикувано онлайн на адрес: http://ec.europa.eu/justice/fundamental-rights/files/cps_practices_standards.pdf.

[illegible]

[illegible]

This image shows a single sheet of white paper with horizontal ruling lines. The lines are evenly spaced and run across the width of the page. There are no margins, text, or other markings on the paper.

This image shows a single sheet of white paper with horizontal ruling lines. The lines are evenly spaced and run across the width of the page. There are no margins, text, or other markings on the paper.

Г. НА ФОКУС: МОМИЧЕТО КАТО ДЕТЕ

Момичетата с увреждания е много вероятно да са изправени пред допълнителни и завишени бариери, дължащи се на пресичането на дискриминация въз основа на възраст, увреждане и пол¹⁸. Агенцията на Европейския съюз за основните права („FRA”) е установила, че за жените с увреждания е далеч по-вероятно да възникне физическо и сексуално насилие, отколкото за тези без увреждания¹⁹. Почти половината от всички жени в рамките на ЕС, които са претърпели най-малко един инцидент на физическо или сексуално насилие в детството възприемат себе си като хора с увреждания²⁰.

ООН подчертава: „Специално внимание трябва да се обърне на момичетата (включително на момичетата в детска възраст и деvojките, където е уместно), тъй като те са изправени пред специфични бариери пред достъпа до правосъдие. Те често нямат социалната способност или дееспособност да вземат важни решения за живота си в области, свързани с образованието, здравеопазването и сексуалните и репродуктивните права. Те може да бъдат принудени да сключат брак или да са подлагани на други вредни практики и различни форми на насилие²¹”. Основно изискване на КПДЖ е държавите да се борят с домашното и сексуалното насилие. Конвенцията на Съвета на Европа за превенция и борба с насилието над жените и домашното насилие („Конвенцията от Истанбул”) също подчертава задължението държавите да се заемат сериозно с насилието срещу жени и момичета, което включва превенцията, защитата и законодателното преследване²². Член 39 се занимава с въпросите на насилствения аборт и стерилизацията.

1. Законодателно преследване на сексуално насилие

Представителен случай: Наказателно преследване на пастрок за изнасилване на неговата 13-годишна доведена дъщеря, която има тежко когнитивно разстройство и затруднения в общуването. Тя се оплаква на майка си, че той ѝ е показвал на новия ѝ лаптоп хора, които правят секс и я е изнасилил. Негова сперма е открита по бельото ѝ, а анализ на лаптопа ѝ, показва, че е бил използван за достъп до порнографски сайтове. Защитата на пастрока е, че такова нещо не се е случвало, че бельото му може да е било в прането заедно с нейното и че тя може случайно да е имала достъп до порнография, докато е търсила детски сайтове. Следователно обвинението зависи от доказателствата на момичето. Тя дава показания чрез предварителен видеозапис, след което е подложена на кръстосан разпит за повече от 5 полудни в 30-минутни сесии чрез жива връзка с помощта на посредник, който е специалист по комуникацията.

- Законодателното преследване на такива случаи е от съществено значение, но те зависят от доказателствата. Поради това от решаващо значение е юристите и други хора, работещи с дсиз да общуват с тях по такива начини, които да направят доказателствата възможно най-надеждни.
- Както беше подчертано чрез този случай, не момичето трябва да се промени, а адвокатите и съдилищата трябва да положат усилие, за да се адаптират.

¹⁸ Виж КПХУ Проект на Общ коментар за жените с увреждания (публикувано на <http://www.ohchr.org/Documents/HRBodies/CRPD/GC/Women/CRPD.C.14.R.1-ENG.doc>)

¹⁹ Виж FRA, "Насилие над жени: проучване на ЕС" 2014 г. (публикувано http://fra.europa.eu/sites/default/files/fra-2014-vaw-survey-main-results-apr14_en.pdf)

²⁰ MDAC, Насилието срещу жени и момичета с увреждания, 08 март 2014 (публикувано <http://www.mdac.org/en/news/violence-against-girls-and-women-disabilities>)

²¹ КПДЖ Обща препоръка относно достъпа на жените до правосъдие от 23 юли 2015 г., CEDAW / C / GC / 33 (ал. 24)

(http://tbinternet.ohchr.org/Treaties/CEDAW/Shared%20Documents/1_Global/CEDAW_C_GC_33_7767_E.pdf)

²² Виж Конвенция на Съвета на Европа за предотвратяване и борба с насилието срещу жени и домашното насилие от 12 април 2011 г. (публикувана <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=090000168046031c>)

2. Насилствена стерилизация

Системните предразсъдъци и дискриминацията срещу жените и момичетата с увреждания продължават да водят до широко разпространено отричане на правото им да вземат решения за собствените си тела, да преживяват своята сексуалност, да имат сексуални връзки и да създават, и поддържа семейства.

Има жени и момичета с увреждания, на които са и продължава да се отказват тези и други основни човешки права чрез продължаващата, одобрявана от правителствата „насилствена/не доброволна” и „принудителна” стерилизация.

Насилствената стерилизация – т. е. стерилизация при липса на свободно и информирано съгласие на съответното лице – включително и при случаите, в които стерилизацията е разрешена от трето лице без съгласието на засегнатото лице е акт на насилие, форма на социален контрол и ясно, и документирано нарушение на правото да не бъде подлаган на мъчения²³.

Насилствената стерилизация на жени и момичета с увреждания е международно призната като вредна практика, основаваща се на традиция, култура, религия или суеверие. Извършителите рядко се подвеждат под отговорност и жените и момичетата с увреждания, които са преживели тази насилствена злоупотреба с правата им рядко, или никога може да получат справедливост. Държавите не са признали съществуването на тази широко разпространена практика, нито са изразили съжаление, нито предлагат правна защита на засегнатите жени и момичета²⁴.

Практиката на насилствена стерилизация е сама по себе си част от по-широк модел на отказ на човешките и репродуктивните права на жените и момичетата с увреждания, което също така включва системното им изключване от подходящо репродуктивно здравеопазване и профилактика на сексуалното им здраве, принудителна контрацепция и/или ограничен избор на контрацепция, фокусиране върху потискане на менструалния цикъл, лошо наблюдавана бременност и раждане, селективен или принудителен аборт и отричане на родителските права²⁵.

Тези практики са заключени в рамките на традиционните социални нагласи, които продължават да характеризират увреждането като лична трагедия, тежест и/или въпрос за медицинско лечение и рехабилитация.

БЕЛЕЖКИ:

²³ Human Rights Watch, Стерилизация на жени и момичета с увреждания: Кратък доклад и данните, съдържащи се в него, ноември 2011 г. Публикувано онлайн на адрес: <https://www.hrw.org/news/2011/11/10/sterilization-women-и-момичета-увреждания>.

²⁴ Жени с увреждания Австралия (WWDA), Лишени от човешки права: Насилствената стерилизация на жени и момичета с увреждания в Австралия, стр. 8. Публикувано на адрес: http://tbinternet.ohchr.org/Treaties/CAT/Shared%20Documents/AUS/INT_CAT_NGO_AUS_18673_E.pdf

²⁵ Пак там, стр. 10

This image shows a single sheet of white paper with horizontal ruling lines. The lines are evenly spaced and run across the width of the page. There are no margins, text, or other markings on the paper.

This image shows a single sheet of white paper with horizontal ruling lines. The lines are evenly spaced and run across the width of the page. There are no margins, text, or other markings on the paper.

[illegible]

This image shows a single sheet of white paper with horizontal blue or grey ruling lines. The lines are evenly spaced and run across the width of the page. There are no margins, text, or other markings on the paper.

Д. ИЗГРАЖДАНЕ НА УМЕНИЯ ЗА ПРЕДСТАВЛЯВАНЕ НА ДЕЦА²⁶

I. Работа с деца

Изграждане на доверие и разбирателство: Доверието и разбирателството между детето и адвоката е от най-голямо значение за постигането на успех. Данните сочат, че децата общуват най-добре с тези, на които се доверят и с които имат добри взаимоотношения. За да започнете да създавате такова разбирателство:

1. Разчупете леда и накарайте детето да се чувства по-удобно. Започнете с безобидни теми на разговор - например как детето е дошло до мястото на срещата или какво е времето.
2. Вземете под внимание езика на тялото. Вашите невербалните сигнали трябва да съответстват на словесните ви сигнали. Заемете дружелюбна поза и бъдете приветливи, спокойни и се усмихвайте. Седнете на пода с детето и поиграйте с играчките.
3. Изградете ефективни умения за слушане. От съществено значение е да развиете добри умения за слушане, иначе общуването ще се провали. Упражнявайте се в активно слушане - обобщете или повторете на детето това, което мислите, че то има предвид. Този формат дава на детето възможност да ви поправи, ако не сте го разбрали.
4. Работете за поддържане на доверието, когато вие и детето не сте един с друг. Изключително важно е да поддържате разбирателство с детето по време на отсъствия. Дайте им своя снимка и вашите данни за контакт.

Ефективно общуване: Преди да започнете да говорите с детето, уверете се, че сте привлекли вниманието му. Разберете как детето би искало да се обръща към него и как би искало то да се обръща към вас. (Обръщението на малко име много често е най-лесното.) Говорете на разбираем език, избягвайте професионалния жаргон или правната терминология. Говорете с кратки изречения и предлагайте по малка част от информацията във всяко изречение. Покажете интерес към детето, като му дадете ясно да разбере, че това не е просто част от работата ви²⁷. Помолете детето да обясни какво е разбрало/помислило, вместо да питате: „Разбираш ли?”. Подсигурете всички документи в лесен за четене формат.

При съдебно производство отделете време, за да обясните какво ще се случи във всеки отделен етап. Дайте на детето време да помисли, за да осигурите на детето възможност да обработи информацията и да обмисли отговора си. Предложете му подкрепата си при четенето и разбирането на смисъла на документи в съда. Позволете на детето да седне до своя адвокат, настойник, или член на семейството и осигурете възможност на детето да чува ясно съдебните процедури.

II. Представяване на деца с интелектуални затруднения²⁸

Ефективна комуникация, доверие и разбирателство: За да се създаде ефективна комуникация и да се преодолее първоначалното напрежение, използвайте невербални дейности и игри (подхвърляне на топка, строителство с конструкторни блокчета), рисувайте или прочетете приказка с детето. Идентифицирайте проблемите с общуването, като приеми, че за да общувате с детето и за да се улесни неговата комуникация могат да бъдат необходими определени форми на подкрепа и подходящи мерки. Имайте предвид, че може да се наложи да създадете ефективен, уникален начин за

²⁶ Виж уебсайт "Обучение в умения", Достъп до правосъдие за деца с интелектуални затруднения: <http://mdac.org/A2J-training-site/skills-training/>

²⁷ Спасете децата, "Виж ме, чуй ме: Ръководство за използване на Конвенцията на ООН за правата на хората с увреждания, за да се насърчат правата на децата стр. 89 и данните, съдържащи се в него. Публикувано онлайн на адрес: http://www.savethechildren.org.uk/sites/default/files/docs/See_Me_Hear_Me_internals_final_1.pdf.

²⁸ За повече съвети за общуването с деца, особено на децата с аутизъм, виж Ruth Marchant, "Double Jeopardy? Child Witnesses with Autism, 2012 г. (Публикувано в <http://www.triangle.org.uk/files/2015-12/double-jeopardy-child-witnesses-with-autism-ruth-marchant-june-2012.pdf>).

общуване и изслушване на това конкретно дете. Може да се окаже полезно използването на времеви рамки, рисунки и примери, които детето разбира.

Приемете, че може да има моменти на мълчание и признайте всички чувства, които ще бъдат изразени и ги приемете за истински. Отделете време за по-чести почивки, тъй като децата с комуникативни затруднения може да се уморяват по-лесно. Уверете се, че поддържате разбирателството, изградено по време на отсъствията и дайте на детето конкретна представа, че ще говорите отново. Например, при един случай социалните работници, които помагат на дете с когнитивни увреждания, което е било жертва на сексуална експлоатация, дават на момичето мобилния си номер и създават времева рамка, така че тя да може да отброява дните до следващото им посещение.²⁹

Покажете положителна, непредубедена нагласа: Достъпът до правосъдие за деца започва с професионалисти в областта, които вярват в потенциала си - покажете положителна, непредубедена нагласа. Както беше отбелязано от Кралската прокурорска служба на Англия: „Надеждността и доверието (на свидетелите) могат да бъдат повлияни от това как се третира жертвата/свидетеля. Ако се приемат на сериозно и се изслушват хората с образователни затруднения или психични проблеми, те може да се почувстват по-уверени и по-малко тревожни и следователно може да дадат най-доброто си доказателство в съда”³⁰. Тъй както предубеждението често е несъзнателно, помислете за предприемането на обучение за преодоляване на неосъзнато предубеждение или курс за обучение за равностойно отношение към уврежданията.

III. Най-важни съвети за общуване с ДСИЗ

1. Приемете предизвикателството на общуването и настроите общуването си така, че да е подходящо за детето.
2. Осигурете среда благоприятна за детето и се уверете, че всички необходими предпоставки са предварително подготвени (спокойна и уютна среда: стая, парк, дома на детето - навсякъде, където детето ще се чувства спокойно и в безопасност).
3. Определете някои основни правила.
4. Подбирайте думите си внимателно.
5. Не очаквайте визуален контакт.
6. Кажете това, което мислите - използвайте буквален и прост език.
7. Повторете за повече яснота.
8. Избягвайте рисковани и сложни въпроси, особено свързани с времево измерение.
9. Използвайте игра/ изкуството/изображения, без да водите.
10. Включете детето в процеса.

IV. Най-важните съвети за получаване на указания от ДСИЗ

1. Отделете достатъчно време.
2. Обяснете кой сте вие и вашата роля.
3. Изяснете въпроса с поверителността. По-специално обяснете какво е поверителност на детето и се уверете, че се отнасяте правилно с поверителната информация. Обяснете на детето каква информация ще трябва да бъде разгласена.
4. Не приемайте, че детето няма компетентност.
5. Обяснете процеса и участниците.
6. Следвайте най-важните съвети за общуване.
7. Приемете указанията така, че да не сте водещия.
8. Уверете се, че те разбират кога имат право на избор.
9. Подчертайте, че може да не сте в състояние да получите това, което те искат.
10. Обяснете резултата.

²⁹ Виж <http://www.bbc.co.uk/news/uk-england-cambridgeshire-25659042>

³⁰ Кралската прокурорска служба, Подкрепа на свидетели и жертви с образователни затруднения, юли 2009 г.
Публикувано на адрес:
https://www.cps.gov.uk/publications/docs/supporting_victims_and_witnesses_with_a_learning_disability.pdf

This image shows a full page of blank, lined paper. It features approximately 28 horizontal blue or grey lines spaced evenly apart, typical of notebook paper. The lines extend across the entire width of the page, leaving small margins at the top and bottom. There are no vertical lines, text, or other markings on the page.

[illegible]

[illegible]

This image shows a single sheet of white paper with horizontal ruling lines. The lines are evenly spaced and run across the width of the page. There are no margins, text, or other markings on the paper.

This image shows a single sheet of white paper with horizontal ruling lines. The lines are evenly spaced and run across the width of the page. There are no margins, text, or other markings on the paper.

Е. РАБОТА С ТРАВМА

Травма

Травмата е адаптивен отговор на заплахата³¹. Тя отключва системите за страх, които се активират и продължават да действат след като събитието е преминало. По-конкретно, това засяга предния дял на мозъка, който отговаря за вербалното мислене, организацията и когнитивната функция. В резултат на това травмата се отразява на способността за разбиране на език, обработването и мисленето логично и на формулирането на отговори. По този начин, травмата може значително да повлияе на способността на човек да дава показания, да следва процедури и да сътрудничи с лицата, свързани с процедури³².

Травмираните лица могат да бъдат повлияни от свързани сигнали („тригери“) в средата им. Ето защо хората, които работят с деца трябва да се научат как да работят с деца с травма, да осъзнават потенциалните тригери, както и рисковете от вторично травмиране.

Индикатори

Индикаторите, че детето може да страда от травма включват:

- Високо ниво на тревожност, включително пристъпи на паника.
- Фиксиран поглед или усмивка, може да е безмълвно, няма или вцепенено.
- Отстъпчиво/податливо на внушение – изглежда разсеян.
- Не може да възприеме, да мисли за или да отговори на информация, въпроси и коментари.
- Хипер-възприемчиво към заобикалящото го и реакциите на другите; стряска се лесно и реагира на звуци, което води до яростни изблици.
- Хипо-възприемчиво - покорно, може да изрази слаб или никакъв явен протест относно това, което се случва с него и може да изглежда незаинтересовано/апатично.
- Ретроспекции - сетивни „халюцинации“; преживяване отново на травматичното събитие; също и когнитивни ретроспекции: „Аз съм глупав“, „Вината е моя“, или „Не ставам за нищо“.
- Дисоциация - раздвоение, понякога до крайно състояние, когато се проявяват различни аспекти на личността му. В екстремните случаи, децата може да се оттеглят в сложен фантастичен свят, където могат да имат специална мощ или сила.
- Потъване и изплуване, може да стане замаяно или да изпита замъгляване на съзнанието или да има бели петна.
- Понижено настроение и може да изглежда незаинтересовано/отчуждено.
- Изглежда объркано от това, което се казва или се случва; не разбира обикновените ежедневни изрази.
- Изглежда сякаш трудно задържа вниманието си; има затруднена концентрация при четене или писане; повтаря това, което му се казва (ехолия).
- Изглежда, че има известни затруднения в разбирането на въпросите; общо забавяне на преработката на информация, реагира по неподходящ начин или

³¹ За повече информация относно травматичните преживявания и за това как да се справите с травмирани деца, виж видео, изготвено от д-р Ева Жели по темата. Публикувано онлайн на адрес: https://drive.google.com/file/d/0By3oHyeIsqf_Y01FNGFPaXpiOEE/view.

³² Advocate's Gateway, Toolkit 18: "Working with Traumatized Witnesses, Defendants and Parties", July 2015. Публикувано на: <http://www.theadvocatesgateway.org/images/toolkit18workingwithtraumatizedwitnessesdefendantsandpartiesjuly2015.pdf>

непоследователно на въпросите; изглежда, че се фокусира върху това, което би могло да се счита за незначителни малки подробности, а не върху важните въпроси.

Работа с травмирани деца с интелектуални затруднения

В работата с травмирани деца помислете какво може да се направи, за да се намали стреса и потенциалните тригери. Работете за създаване на комфортна среда, като използвате дейности за изграждане на разбирателство и доверие. Бъдете наясно с ролята си и не давайте прекалени обещания. Трябва да попитате за възможни тригери и източници на травма и да се опитате да разберете дали има техники, които детето използва, за да преодолява тригерите. Отделете необходимото време – проверете дали детето разбира какво се иска и целия процес, дайте му време да обмисли отговорите на въпросите и слушайте.

Практически насоки в съдебното производство

- Съдът трябва да идентифицира нуждите на свидетелите и обвиняемите в ранен етап и съответно да адаптира съдебното производство.
- Посетете залата предварително, за да се запознае детето с обстановката.
- При изготвянето на график, имайте предвид, че може да има важни дати (тригери), които трябва да се избягват.
- Включете съдействието на доверен професионалист.
- Позволете на детето да прави почивки, когато е необходимо
- На всеки етап от производството проверете как е детето и дали то би искало подкрепа.
- Адаптирайте езика и използвайте писане, диаграми, чертежи, карти на тялото³³, като всички те могат да помогнат да излязат наяве събитията.
- Визуално разписание може да помогне за последователност на мисълта.
- Драскането или повтарящите се рисунка може да помогнат за поддържане на вниманието и емоцията.

БЕЛЕЖКИ:

[illegible]

³³ Карта на тялото за закрила на детето се използва за записване на информация за физически наранявания на детето, особено ако се прецени, че травмата не е случайна или се смята, че следва определен модел. Картата на тялото осигурява визуална запис на физическо насилие и помага на специалистите да работят заедно, когато трябва да се реши дали има проблем със защитните мерки.

[illegible]

[illegible]

[illegible]

This image shows a single sheet of white paper with horizontal ruling lines. The lines are evenly spaced and run across the width of the page. There are no margins, text, or other markings on the paper.

Ж. РАЗУМНИ И ПРОЦЕДУРНИ УЛЕСНЕНИЯ

Разликата между медицинския и социалния модел на уврежданията е във възприемането на бариерите. **Медицинският модел** вижда бариерите като недостатък на индивида и работи върху премахването на тези бариери като се опитва да поправи индивида. И когато поправянето не е възможно, осъществимо или желано, индивидът е или ръководен или изоставен да се справя сам и не е в състояние да участва пълноценно в обществото.

Социалният модел на уврежданията се отклонява от гледната точка, че индивидът трябва да бъде „поправен”, а вижда бариерите в обществото и се стреми да премахне тези бариери, така че човекът с увреждания да може да преживее живота си на равноправна основа с другите.

Осигуряването на разумни улеснения е насочено към идентифициране на бариерите, които стоят на пътя на пълноценното и съдържателно участие на дсиз в обществото като цяло или при упражняването на определено право в частност, а след това към гарантиране, че тези бариери са премахнати.

Норми и стандарти

Правото на разумни, процедурни и подходящи за възрастта улеснения е залегнало в няколко разпоредби на КПХУ. Както по-рано беше посочено, отказ от разумно улеснение е форма на дискриминация по признак на увреждане (КПХУ членове 2 и 5). По-конкретно, докато член 5 (2) изисква от държавите-страни по конвенцията, да забранят всякаква дискриминация по признак на увреждане и да гарантират на лицата с увреждания равноправна и ефективна защита от закона срещу всякаква дискриминация, член 5 (3) изисква от държавите-страни по конвенцията да „предприемат всички необходими стъпки, за да осигурят разумни улеснения на хората с увреждания”.

Правото на процедурни и подходящи за възрастта улеснения е залегнало в член 13 на КПХУ, който се занимава с правото на ефективен достъп до правосъдие:

„Държавите - страни по настоящата конвенция, осигуряват на хората с увреждания ефективен достъп до правосъдие наравно с всички останали, включително чрез предоставяне на процедурни и подходящи за възрастта им мерки за подкрепа с оглед ефективното изпълняване на тяхната роля като преки и непреки участници, като свидетели във всякакви процесуални действия, включително в следствената и други предварителни фази.

Държавите имат задължението да въведат мерки за достъпност съгласно член 9. Член 9:

„Държавите - страни по настоящата конвенция, предприемат подходящи мерки за осигуряване за хората с увреждания на равен достъп до физическата среда на живеене, до транспорта, информацията и комуникациите, включително до информационните и комуникационните системи и технологии и до всички останали удобства и услуги, отворени или предназначени за широката общественост, както в градските, така и в селските райони.”

Както Комитетът по КПХУ обяснява, „достъпността” е свързана с групи, докато „разумните улеснения” са свързани с физическото лице. Това означава, че задължението за осигуряване на достъпност е *ex ante* задължение: Държавите-страни по конвенцията трябва да въведат мерки за достъпност, преди да получат индивидуално искане за влизане или използване на място или услуга³⁴. От друга страна, разумните улеснения са лични права, които трябва да бъдат предоставени, когато възникне такава необходимост, макар и не непременно по искане на една от страните.

³⁴ Комитет на ООН по КПХУ, Общ коментар № 2 - член 9: Достъпност, UN Doc КПХУ / С / GC / 2. Публикувано на адрес: http://tbinternet.ohchr.org/_layouts/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CRPD/C/GC/2&Lang=en

КПД обяснява:

„Средата и методите на работа трябва да бъдат адаптирани към капацитета на децата. Достатъчно време и ресурси трябва да бъдат на разположение за да се гарантира, че децата са адекватно подготвени и имат доверието и възможността да допринесат със своите възгледи. Внимание трябва да се обърне на факта, че децата ще се нуждаят от различни нива на подкрепа и форми на участие в зависимост от тяхната възраст и развитие на способностите“³⁵.

Примери на бариерите пред достъпа до правосъдие за деца с интелектуални затруднения³⁶

1. Достъп до информация и комуникация - информацията за и по време на съдебни процеси може да бъде сложна и в заплетени писмени формати. Децата с увреждания може да не са в състояние да разберат сложността или да разберат метода или стила на общуване, бил той писмен или устен.
2. Физически достъп - до сгради или съдебни зали може да се окаже труден за деца с физически увреждания, а децата с интелектуални затруднения може да не са в състояние да присъстват на изслушванията в определено време поради липса на транспорт, липсата на някой, който да ги придружава, или липсата на разрешение да напуснат дома си или мястото на пребиваване.
3. Правни бариери - отказ/ограничение на дееспособност въз основа на увреждане и/или възраст; ограничения върху упражняването на определени права;
4. Процедурни пречки - липсата на признаване на способността им да дадат показания и недопустимост на доказателствата въз основа на увреждане и/или възраст; голямата продължителност на изслушванията в определени часове може да бъде непрактично за деца с интелектуални затруднения; агресивният стил на разпит или кръстосан разпит, включително задаването на сложни въпроси; неадекватни методи за комуникация; извършване на процесуални действия в официална или застрашителна среда в строго и смущаващо оформление на съдебната зала и процеси; строг кодекс на поведение и разположение на местата; използване на професионална лексика; наличието на противоположни страни; сложна съдебна структура; процедурни правила за правилното формулиране и подаване на искове и доказателства; правила за явяване в съда; изслушвания; показания; получаване на призовки; изготвяне и произнасяне на присъди, решения, постановления, осъдителни присъди, обжалвания и т.н., с различни правила в различните съдилища.
5. Травматизиране и повторно травматизиране - децата, жертви на сексуално и свързано с пола или друг вид насилие.
6. Стигматизиране, стереотипи и предразсъдъци - достоверност; потвърждение; липса/отказ за разследване; използване на неуважителен език, който налага стигма и предразсъдъци, засрамва и заплашва засегнатото лице и обезсърчава неговото участие.

Цел на улесненията

³⁵ Комитет на ООН по КПД, Общ коментар № 12: Правото на детето да бъде изслушано, UN Doc CRC / C / GC / 12, ал 134 (д). Публикувано онлайн на <http://www2.ohchr.org/english/bodies/crc/docs/AdvanceVersions/CRC-C-GC-12.pdf>.

³⁶ За повече дискусия по осигуряване на достъп до правосъдие за хора с увреждания, вижте: MDAC, Достъп до съдилищата и разумни улеснения за хора с интелектуални затруднения в Уганда, Публикувано на адрес: http://www.mdac.org/sites/mdac.info/files/_access_to_courts_in_uganda.pdf и MDAC, Правосъдие за хора с интелектуални затруднения в Уганда: Предложение за реформа на Правилника на Съда, Публикувано на: http://www.mdac.org/sites/mdac.info/files/uganda_rules_of_court_proposal.pdf

Улесненията имат за цел да гарантират равенство, независимо от структурната и историческа дискриминация, да зачитат принципа на пълното и ефективно участие, правото на справедлив съдебен процес, включително правото да бъдат изслушани, и са свързани с принципа на равнопоставеност на страните, наред с други принципи. Те са насочени към премахване на правните, процедурни и други бариери пред достъпа до правосъдие за деца с интелектуални затруднения. По принцип правото на улеснения се съдържа също така в известна степен в националното законодателство и/или конституционните гаранции, например, за недопускане на дискриминация и равенство или на справедлив процес. Целта не е да се улесни процеса за или в полза на хората с интелектуални затруднения по време на съдебното производство. По-скоро, тя е да им се даде възможност да участват пълноценно в този процес в същата степен, както всеки друг без да са поставени рестрикции или ограничения пред тяхното участие, поради увреждането им³⁷. Осигуряване на улеснения трябва да се придружава, когато е уместно, с необходимите гаранции за защита срещу злоупотреба.

Гаранции за правото на улеснения и достъпност

Осигуряването на гаранции за улеснения и достъпност могат да удължат производствата. Следователно, съдилищата може първоначално да не бъдат възприемчиви към идеята. Поради това ще бъде важно от рано да се наблегне на правните задължения и правата на човека.

Примери за разумни, процедурни и подходящи за възрастта улеснения, които са на разположение на деца с интелектуални затруднения, които могат да се нуждаят и желаят да се възползват от тях

- Вземане на свидетелски показания в зали или среда, които са безопасни и познати на детето, например в подходящи за деца стаи за разпит.
- Видео-запис на показанията, така че да се избегне повторен разпит.
- Провеждане на изслушвания при закрити врати.
- Посещение на съдебната зала преди производството.
- Свидетелски показания чрез видео-връзка или използване на екрани в съда.
- Кратък, стегнат, неусложнен разпит и последователно задаване на въпроси един по един.
- Използване на лесен за четене и лесен за разбиране език от всички страни, участващи в производството.
- Изслушвания в отсъствието на официално съдебно облекло.
- Осигуряване на вода.
- Психолог/социален работник в съда, за да поиска отлагане на делото в случай на неблагоприятно въздействие върху лице с психосоциални или интелектуални затруднения
- Помощни устройства, методи на допълваща или алтернативна комуникация ("ДАК"), като илюстрации, идиосинкретична вербална или невербална комуникация с и без преводач, според случая, или разпит или даването на свидетелски показания чрез посредник, който може да улесни комуникацията между индивида и съда. Съдиите и други професионалисти от съдебната система трябва да приемат и да даде тежест на

³⁷ Бизхут, израелски център за правата на хора с увреждания, "Правото на лицата с интелектуални, психосоциални и комуникационни затруднения да имат достъп до правосъдие: Улесненията в наказателния процес" (2015), стр. 4, публикувано в интернет на <http://bizchut.org.il/he/wp-content/uploads/2015/01/Booklet-The-right-of-persons-with-disabilities-to-access-to-justice.pdf> (пребегляно 10 юни 2015) стр.7

невербалните форми на комуникация като например игра, езика на тялото, изражение на лицето, рисуване с молив и бои³⁸.

- Отпадане или гъвкавост при тълкуване на сложни процедурни правила, като например стриктно прилагане на правилата по отношение на структурирането, изготвянето или подаването на жалби, получаване на призовки или обжалване.
- Отпадане или гъвкавост при тълкуване на правилата по отношение на сроковете - не трябва да се разчита на процедурни грешки, за да се откаже справедливост на дете с интелектуално затруднение.
- Отпадане или гъвкавост в процедурните правила за представяне на свидетелските показания и реда на показанията: кратки прекъсвания по време на показанията и/или по-дълги отлагания или пренасрочване на датите за изслушване в светлината на здравното състояние.
- Позволение на децата да вземат лични вещи на свидетелското място.
- Осигуряване на достъп на подкрепящо лице за предоставяне на индивидуална помощ при четене, разбиране и попълване на документи, разбиране и участие в съдебни процедури и за осигуряване на емоционална подкрепа по време на производството.
- Създаване на прост, лесно достъпен механизъм за дете с увреждане да поиска от съда подкрепа под формата на разумни, процедурни или подходящи за възрастта улеснения, напр. предоставяне на човек за връзка, който да обясни възможностите за завеждане на иск.
- Изискване към съда изрично да попита дали едно дете с увреждане изисква улеснения.
- Гъвкави процедури, за да се улеснят деца, които имат трудности при количествено определяне на нещата, разпознаване на часа, даване на ефективни описания или с ограничени езикови умения.

По дефиниция този списък не може да бъде изчерпателен, тъй като улесненията трябва да бъдат съобразени с индивидуално засегнатото дете. Улесненията, които се изискват във всеки отделен случай трябва да се определят на индивидуална основа, като се вземат предвид специфичните нужди и характеристики на детето. Въпреки това, в крайна сметка, съдебните процедури и процеси трябва да бъдат достатъчно гъвкави, за да се отговорят на нуждите на всички деца с увреждания, за да се гарантира тяхното пълноценно и ефективно участие и правото им на достъп до правосъдие. Улесненията трябва да се предоставят на децата, участващи в съдебни процеси в каквото и да е тяхно качество: на жертви, свидетели или обвиняеми. Те трябва да бъдат осигурени от началото на съдебния процес, но а може да бъдат въведени или променени в рамките на правния процес, ако възникне такава необходимост.

Работа с други хора, за да се премахнат бариерите и да се осигурят улеснения

Представянето на деца с интелектуални затруднения и търсенето на улеснения от тяхно име изискват подкрепата на други специалисти, включително социални работници, медицински персонал, магистрати, полицаи, прокурори и т.н. Като се има предвид висшия интерес на детето това сътрудничество изисква ефективна комуникация и споделяне на информация, уважение, съвместно планиране и координация. Въпреки това е важно да се подчертае, че, когато се занимават с чувствителни теми, по-специално темите за правата на децата, хората, които работят с деца, трябва да бъдат внимателни, за да се съобразят с изискванията за защита на данните на детето. Новият Общ

³⁸ Комитет на ООН по КПД, Общ коментар № 12: Право на детето да бъде изслушано, UN Doc CRC / C / GC / 12. Публикувано онлайн на <http://www2.ohchr.org/english/bodies/crc/docs/AdvanceVersions/CRC-C-GC-12.pdf>.

регламент на ЕС за защита на данните³⁹ предвижда специална защита на данните на децата, с оглед на тяхната специфична уязвимост. Регламентът също така изисква използването на адаптиран език в комуникацията с деца.

БЕЛЕЖКИ:

[illegible]

³⁹ Регламент (ЕС) 2016/679 на Европейския парламент и на Съвета от 27 Април 2016 г. относно защитата на физическите лица по отношение на обработката на лични данни и за свободното движение на тези данни, и за отмяна на Директива 95/46 / ЕО (Общ регламент за защита на данните). Публикувано на адрес: http://ec.europa.eu/justice/data-protection/reform/files/regulation_oj_en.pdf.

[illegible]

This image shows a single sheet of white paper with horizontal ruling lines. The lines are evenly spaced and run across the width of the page. There are no margins, text, or other markings on the paper.

[illegible]

This image shows a full page of white paper with horizontal blue or grey ruling lines. The lines are evenly spaced and run across the width of the page, providing a template for handwriting practice or general note-taking. There are no margins, text, or other markings on the page.

3. ВИДОВЕ ПРАВНА ЗАЩИТА

Правна защита

Правната защита е удовлетворението, на което физическото лице има право, след като се установи, че неговите основни права са били нарушени. Тя е средството, чрез което нарушаването на право се предотвратява, отстранява или обезщетява. Правната защита в различни форми обикновено се постановява от съда или от квази-съдебен орган, но видовете правна защита могат да се уговорят в споразумение или да бъдат наложени от автоматичното действие на закона. Правната защита е предназначена да осигури адекватен отговор за вредите, претърпени от жертвата. В случай на деца с интелектуални затруднения, които страдат от нарушения на правата, видовете правна защита могат да включват:

- отстраняване на детето от опасна ситуация;
- осигуряването на защита от тормоз;
- декларация от съда или от съответния орган, че правата на детето са нарушени;
- наказателно преследване на предполагаемия извършител;
- улесняване процедурата за освобождаване на дете от институция;
- осигуряване на достъп до образование за детето;
- осигуряване на услуги в общността или здравни грижи за детето; или
- осигуряване на парично обезщетение за дете (обикновено при условия на доверено управление).

За повечето нарушения има на разположение повече от един вид правна защита. Някои от тези видове правна защита са традиционната съдебна защита на "суровия закон", която предоставя на индивида решение с изпълнителна сила или окончателно заключение. Повечето видове правна защита на национално равнище попадат в тази категория, като например: граждански иск или наказателен иск. На международно ниво тези видове правна защита са изключение, а не правило, и изискват по-силен международен ангажимент от страна на държавите. Примери за такива видове правна защита са ЕСПЧ и Съда на Европейския съюз.

Други видове правна защита са "по-меки", понякога се наричат квази-съдебна защита, която не е задължително да доведе до решение с изпълнителна сила, но може значително да подобри положението на индивида. На национално равнище примери за мека правна защита са жалби до компетентни органи за равенство или различни комитети и комисии. На международно ниво примери за мека правна защита са специалните процедури или индивидуални жалби до органите по договорите на ООН.

Изборът на вида правна защита в правния жаргон често се споменава като избора на форум.

Видове национална правна защита

След като прецени кой вид правна защита би била най-подходяща за нарушенията, които са налице, адвокатът трябва да реши кой правен път да следва, тъй като не всеки път може да бъде в състояние да осигури правната защита, която се търси. Националните пътища могат да осигурят непосредствена и конкретни правна защита, докато международните пътища могат да предложат само декларации за незаконосъобразност и упражняват натиск върху неотзивчиви правителства. Адвокатът ще трябва да определи кой е най-подходящият път, като отчита, че при определени

обстоятелства може да е възможно и препоръчително да преследва паралелни пътища (напр. подаване на повече от една жалба).

На национално ниво съществуват различни пътища. За да се определи кой ще осигури най-ефективната правна защита, трябва да се има предвид следното, наред с други фактори:

- Предметът: образование, здравеопазване, социални грижи или достъп до правосъдие;
- Видът на решението, което се оспорва и дали конкретно право на обжалване е било задействано;
- Какво индивидът иска да постигне чрез търсене на обезщетение;
- Неотложността и чувствителността на въпроса; и
- Наличните финансови ресурси⁴⁰.

Тъй като може да съществуват ограничения във времето, първо, идентифицирайте решението или отказа, който се оспорва и датата на влизането му в сила, за да решите дали все още може да бъде подаден иск. След това трябва да се помисли за времето, което може да отнеме разглеждането на иска и дали той ще осигури подходящата правна защита (т.е., ако въпросът е спешен, определени пътища за обезщетение може да дадат възможност за временно удовлетворение). Възможните пътища на национално ниво най-вероятно ще включват:

- Административни оплаквания/механизми за сезиране;
- Национални институции за правата на човека; органи за равно третиране; службата на омбудсмана;
- Съдебното производство: местен съд, апелативен съд, конституционния съд (ако има такъв), върховен съд

Трябва да се имат предвид и възможностите, които са на разположение за извън съдебно разрешаване на спорове.

Ако съществува намерение да се поеме по международни пътища, специално внимание трябва да се обърне към изискванията на всеки един от международните механизми по отношение на критериите за допустимост, по-специално тези, отнасящи се до изчерпване на наличните и ефективни национални видове правна защита и крайния срок за подаване на жалба, ако има такъв⁴¹.

Външна защита

Ако националната правна защита не доведе до желания резултат на разположение са регионални или международни пътища. Тези механизми могат да бъдат използвани, за да се оспори решение и отказ на държавни органи и длъжностни лица, както и държавни практики, закони и политики. Повечето международни механизми изискват жалбоподателят да е следвал и изчерпал националните видове правна защита.

⁴⁰ Виж Luke Clements, *Disabled Children: Legal Handbook* (2016) §11.2 (Публикувано на <http://www.lukeclements.co.uk/new-edition-disabled-children-legal-handbook/>)

⁴¹ Европейската конвенция за правата на човека ограничава подаването на жалба за срок от шест месеца след окончателното национално решение. Ако правната защита не се използва, жалбата ще бъде отхвърлена защото не са изчерпани вътрешноправните видове за правна защита. Ако се следва правна защита, която се счита за недействителна или неефективна, срокът може да бъде изпуснат, докато се чака резултата от такава защита. Следователно, от решаващо значение е да има добра информация за видовете правна защита и нормите на Съда в това отношение

1. Регионална - Европейски механизми

Европа е определила правата на физическите лица в Европейската конвенция за правата на човека (ЕКПЧ) и Хартата на основните права и е създавала регионални органи по правата на човека, където жалбоподателите могат да предявяват искове след изчерпване на всички национални видове правна защита или са били възпрепятствани да потърсят справедливост.

Европейски съд по правата на човека ("ЕСПЧ")

ЕСПЧ, част от Съвета на Европа, следи за спазването на ЕКПЧ и допълнителните протоколи към нея от държавите-страни по конвенцията. ЕСПЧ обявява решения срещу държавите-членки на Съвета на Европа по предполагаеми нарушения на Конвенцията след като се подадат жалби от физически лица или други държави. Съветът на Комитета на министрите на Европа е отговорен за контрола над изпълнението на съдебните решения на ЕСПЧ. Комисарят на Съвета на Европа по правата на човека може да представи писмени коментари и да участва в заседания като трето лице, от името на един от жалбоподателите, но самият той/тя не може да подава жалби.

За да подадете жалба до ЕСПЧ, започнете с попълване на формуляр за подаване на жалба (публикуван на <http://www.echr.coe.int/Pages/home.aspx?p=applicants>). Жалбата след това минава през административни филтри, за да се определи нейната допустимост. Жалбата трябва да бъде подадена от лице, неправителствена организация или група лица, които твърдят, че са жертва на нарушение на правата на човека от една от държавите-членки към Конвенцията (също може да бъде от някой, който е в близки взаимоотношения с жертвата). Като цяло, жалбите трябва да бъдат подадени след като всички национални видове правна защита са изчерпани и 6 месеца след последното национално съдебно решение⁴². Ако е необходим по-бърз отговор, могат да бъдат поискани временни мерки в съответствие с член 39 от Правилника на ЕСПЧ⁴³.

Съд на Европейския съюз ("СЕС")

Съдът на ЕС тълкува Хартата на основните права на ЕС (която придоби правен статут, равен на всички договори в рамките на законодателството на ЕС след влизането в сила през 2009 г. на Договора от Лисабон). Когато правото на ЕС е намесено законът трябва да се тълкува в съответствие с Хартата за правата. Член 24 от Хартата се отнася до децата и гласи следното:

1. *"Децата имат право на закрила и на грижите, необходими за тяхното благоденствие. Те могат да изразяват свободно своето мнение. То се взема под внимание по въпросите, които ги засягат, в зависимост от възрастта и зрелостта им.*
2. *При всички действия, които се предприемат от публичните власти или частни институции по отношение на децата, висшият интерес на детето трябва да бъде от първостепенно значение.*
3. *Всяко дете има право да поддържа редовно лични отношения и преки контакти с двамата си родители, освен когато това е против неговия интерес."*

Има два начина за представяне на случай пред Съда на Европейския съюз:

⁴² Съдът е публикувал подробно Ръководство за допустимост, което може да бъде намерено преведено на няколко езика. Виж Европейски съд по правата на човека, Практическо ръководство за критериите за допустимост. Публикувано онлайн на адрес:

http://www.echr.coe.int/Pages/home.aspx?p=caselaw/analysis/admi_guide

⁴³ Виж Европейски съд по правата на човека, Правилника на Съда. Публикуван онлайн на http://www.echr.coe.int/Documents/Rules_Court_ENG.pdf

- i. **Сезиране от национален съд** - Национален съд може да сезира Съда на Европейския съюз по въпроси, свързани с правото на ЕС за преюдициално запитване, ако отговорите са необходими за решаването на случай по член 267 от Договора за функционирането на Европейския съюз ("ДФЕС"). Следователно, включването на иск по Хартата в жалба до национален съд може да подтикне към сезиране на Съда на Европейския съюз и да окаже допълнителен натиск върху националното правителство, което ще бъде наясно, че неговият закон може да бъде преразгледан.
- ii. **Процедури при нарушение** - Европейската комисия може да изправи една държава-членка пред Съда на Европейския съюз за нарушаване на разпоредба на правото на Съюза в съответствие с член 258 от ДФЕС. Въпреки това, Европейската комисия може да започне такава процедура само, ако е наясно с нарушението (т.е. първоначално писмо описващо нарушението и предоставяне на подкрепящи доказателства).

Европейският комитет за социални права ("ЕКСП")

Европейският комитет за социални права следи дали страните-членки спазват Европейската социална харта. В Европейската социална харта ("ЕСХ") са посочени социалните и икономическите права, които държавите-страни по хартата трябва да гарантират (например, свързаните със заетостта, жилищното настаняване, здравеопазването, образованието и социалната система) и допълва ЕКПЧ, която е насочена предимно към гражданските и политическите права. Европейската социална харта е подписана от всички 47 членове на Съвета на Европа. ЕКСП разглежда колективни жалби, подадени от държавите-членки или от международни неправителствени организации, като например MDAC.

Въпроси, които трябва да бъдат поставени преди поемането по този път:

- Страната приела ли е механизма за колективни жалби?
- Коя версия на ЕСХ е ратифицирала?
- Кои членове е приела?

Имайте предвид, че за жалбите до ЕКСП не съществуват специфични изисквания за изчерпване на националните видове правна защита или срок за подаване. Въпреки това, с изключение на Финландия, която е приела, че националните НПО могат да подават жалби, само ограничен брой международни неправителствени организации, които са акредитирани към Съвета на Европа, може да подават жалба⁴⁴.

2. Международни пътища

Всеки договор на ООН за правата на човека има "главен орган", създаден по силата му. Тези органи се състоят от независими експерти, които прилагат договора и наблюдават изпълнението му от държавите-страни по договора. Главните органи могат да изпълняват и квази-съдебни функции - те са в състояние да разглеждат индивидуални жалби и да дадат обезщетение. Има три потенциални механизма⁴⁵, с които главният орган може да разгледа възражения срещу изпълнението на държава-страна по договора:

- i. Индивидуални съобщения;
- ii. Жалби от една държава до друга; и

⁴⁴ MDAC е една от тези организации и вече е подала няколко жалби до комисията

⁴⁵ "Потенциални", тъй като зависят ако това, което е предвидено е в рамките на договора и всички прилежащи протоколи и дали страната е ратифицирала/присъединила към договора и/или протоколите.

iii. Разследвания.

Най-голямо значение в този контекст имат индивидуалните жалби.

Индивидуални жалби

Едно лице или група, което твърди, че има нарушение на договор може да подаде жалба самостоятелно или чрез представител. Главният орган приема жалби само срещу националните правителства и само свързани с нарушения на международни договори. Важно е да се отбележи, че една жалба може да бъде подадена срещу дадена държава, само ако е ратифицирала протокола, определящ механизма за жалби⁴⁶

Механизмът за подаване на жалби на всеки главен орган работи по свой собствен начин - не всички имат едни и същи правомощия да получават, преразглеждат или отговарят на жалби, така че специфичните процедури на всеки орган трябва да бъдат проучени. Всеки главен орган може да разглежда жалби, които са подадени от деца. Процесът на предоставяне на жалба включва следното:

- Първо, изложете в писмен вид случая за разглеждане, като предоставите подробности за предполагаемото нарушение, жертвата (ите) и автора на жалбата (може да бъде използван формуляр за жалба⁴⁷).
- Подайте жалбата до Отдела за жалби на Службата на Върховния комисар на ООН по правата на човека⁴⁸.
- Отдела за жалби преглежда жалбата, за да се увери, че е пълна и може да се свърже с автора за допълнителна информация. След като приключи, Отделът за жалби ще я препрати на съответния главен орган, за да се определи дали е допустима.
- Главният орган решава дали случаят трябва да бъдат вписан и предаден на съответната държава-страна по договора. Ако е така, той препраща жалбата на държавата-страна по договора с придружаващата документация. След това държавата има 6 месеца, в които да даде отговор.
- След като жалбата, отговорът и всички придружаващи документи са получени, главният орган започва разглеждането ѝ.
- Всички участници се уведомяват за решението и то е окончателно. Решенията по същество не могат да бъдат променяни или обжалвани.

Въпреки че всеки главен орган има свои собствени специфични процедури, като цяло жалбата трябва да бъде подадена възможно най-скоро, след изчерпване на националните видове правна защита. Могат да бъдат постановени временни мерки в спешни или деликатни случаи. Решенията на главните органи, въпреки че имат значителна тежест, нямат задължително правно действие.

Имайте предвид, че главните органи обикновено имат по-занижени стандарти за допустимост от ЕСПЧ. Докато ЕКПЧ, както и главните органи на ООН, съдържат клаузи за липса на конкуренция

⁴⁶ За да проверите бързо дали и кои договори на ООН е ратифицирала вашата страна, моля, проверете тук: <http://indicators.ohchr.org/> или тук: http://tbinternet.ohchr.org/_layouts/TreatyBodyExternal/Treaty.aspx. За да сте сигурни, че договорът е напълно приложим, проверете за евентуални декларации или резерви тук: <https://treaties.un.org/Pages/Treaties.aspx?id=4&subid=A&lang=en>.

⁴⁷ Образец на формуляра за жалби е публикуван на http://www.ohchr.org/Documents/HRBodies/ComplaintFormOPICPR_CAT_CERD.doc (прегледана 11 Септември, 2016).

⁴⁸ Повече подробности са публикувани на <http://www.ohchr.org/EN/HRBodies/TBPetitions/Pages/IndividualCommunications.aspx#proceduregenerale>.

(което означава, че жалбата може да бъде подадена еднократно само по един механизъм в), при определени условия същата жалба може да бъде успешно представена по един механизъм, след като не е успяла по друг.

а. Комитет на ООН за правата на хората с увреждания

Съгласно Факултативния протокол към КПХУ, Комитета на ООН за правата на хората с увреждания ("Комитет по КПХУ"), може да помисли за индивидуални съобщения относно нарушения на конвенцията от държавите-страни по конвенцията. Същественият въпрос следователно трябва да бъде: Въпросната страна ратифицирала ли е Факултативния протокол? Няма ограничение в срока за подаване на жалби, но най-добре е това да се направи възможно най-скоро, след изчерпване на националните видове правна защита

б. Комитет на ООН за правата на детето

Процедурата за индивидуалните жалби по КПД се предоставя по третия Факултативен протокол към Конвенцията. Следователно, основният въпрос трябва отново да бъде дали въпросната страна е ратифицирала този протокол? В този случай, жалбата трябва да бъде подадена в рамките на една година от изчерпване на националните видове правна защита (освен ако жалбоподателят може да докаже защо това не е възможно). За жалбите, заведени по тази конвенция съществуват специални процедури, подходящи за деца.

в. Други комитети и пътища

- Комитет срещу изтезанията ("КСИ") следи за изпълнението на Конвенцията против изтезанията и други форми на жестоко, нечовешко или унижително отношение или наказание. Комитетът може да разглежда индивидуални съобщения, отнасящи се до държавите-страни по конвенцията, които са направили необходимата декларация по член 22 от Конвенцията.
- Комитет по премахване на дискриминацията по отношение на жените ("КПДЖ комитет").
- Комитет за премахване на расовата дискриминация ("КПРД").
- Комитет по правата на човека - нарушения на Международния пакт за граждански и политически права ("МПГПП").
- Комитет по икономически, социални и културни права ("КИСК") - нарушения на Международния пакт за икономически, социални и културни права ("МПИСКП").

Процедура за разследване: разглеждане на системни нарушения

Вместо да разглежда индивидуално нарушение, разследванията са механизъм за справяне с широко разпространените нарушения от държава-страна по договора. Въпреки че разследванията може да не предлагат незабавна правна защита за дадено дете, те може да окажат натиск върху правителството, когато националните пътища не дават резултати.

Разследванията могат да се провеждат само по отношение на държави-страни по договора, които са признали компетентността на главния орган да ги извършва. Това означава, че държавите-страни по договора може да не допускат разследвания и да се откажат по време на подписването, ратифицирането или присъединяването към Факултативния протокол чрез декларация, че не признават компетентността на въпросния Комитета за провеждане на разследвания. По-специално, член 13 (7) от 3-тия Факултативен протокол към КПД, например, предвижда процедура по

разследване. Също така, член 8 от Факултативния протокол към КПХУ установява процедура за разследване и също дава възможност за отказ.

Разследване може да започне, ако Комитетът получи надеждна информация, показваща, че правата, съдържащи се в Конвенцията, която той следи, са систематично нарушавани от държавата-страна по конвенцията. Процедурата е поверителна и се търси сътрудничеството на държавата-страна по конвенцията на всички етапи от производството. В допълнение, процедурата за разследване, не изисква пряка идентификация на жертвите, така че има по-голяма анонимност.

Специални процедури

Специалните процедури се използват от Съвета на ООН по правата на човека, за да се наблюдават, разследват и прилагат правата на човека в конкретна тематична област или конкретна страна. Те се състоят от лица (Специални докладчици) или групи от експерти (Работни групи), които имат правомощията да отговорят на индивидуалните жалби за нарушаване на човешките права. По този начин съществува възможност да се представи информация на Специалния докладчик за тяхното проследяване. Съответните тематични области за дсиз включват: Увреждания, Здравеопазване, Образование, Изтезанията и Насилие срещу жени⁴⁹.

Процесът включва предоставянето на подробности за предполагаемата жертва, предполагаемите извършители и какво се е случило с дата и място. Специалният докладчик след това може да общува с правителството по разглежданите въпроси чрез писмо, спешно искане за действие или търсене на последващи действия. Този механизъм не изисква въпросната държава да е ратифицирала или да се е присъединила към международен договор за правата на човека и не изисква изчерпване на националните видове правна защита.

Специалните процедури не са съдебни или квази-съдебни механизми, но могат да служат за оказване на допълнителен натиск и да се използват във връзка с правните пътища. Например, този процес може да бъде извършван паралелно с националните процедури и може да се окаже полезно за оказване на натиск и като доказателство в националните производства.

БЕЛЕЖКИ:

⁴⁹ За повече информация за специалните процедури, моля, проверете тук: http://spinternet.ohchr.org/_Layouts/SpecialProceduresInternet/ViewAllCountryMandates.aspx?Type=TM.

[illegible]

[illegible]

This image shows a single sheet of white paper with horizontal ruling lines. The lines are evenly spaced and run across the width of the page. There are no margins, text, or other markings on the paper.

[illegible]

II. СТРАТЕГИЧЕСКИ СЪДЕБНИ ДЕЛА

"Стратегическите дела" е метод, използван в комбинация с други инструменти, за отнасяне на внимателно подбрани случаи в съда, за да доведе до значителна промяна в закон, политика и обществената информираност, както и за търсене на справедливост за клиента. Клиентите, които участват в стратегически дела са били жертви на нарушения на правата на човека, от което са страдали много други хора. По този начин, стратегическите дела се фокусират върху един отделен случай, за да се постигне социална промяна. Стратегическите дела са известни също като "съдебни дела с въздействие", "съдебни дела от обществен интерес" или "съдебни дела по знакови случаи".

Например, едно дете с ментални затруднения е в институция и е подложено на тормоз, в каквото положение са поставени и много други деца в страната. Стратегическите дела по този въпрос ще оспорят тормоза, който отделното дете изживява, но също така ще се стремят да повлияят или да наложат промяна на закон или политика (или тяхното прилагане) в основата на които стои злоупотребата, за да се постигне по-широко въздействие.

При вземането на решение дали да се води стратегическо дело, адвокатите трябва да претеглят редица конкретни съображения, за да се определи, *inter alia*, каква промяна се иска, дали съдебното дело е най-подходящият метод за постигане на тази промяна, как съдебното дело може да направи това, рисковете и ползите от подхода на съдебно дело и какви ресурси и партньорства ще бъдат необходими. В този контекст е важно да се вземат предвид и другите заинтересовани страни, които имат интерес към въпроса, който се разглежда и потенциалните източници на клиенти (например университетски клиники, доставчици на услуги, партньорски организации за подкрепа, обучения) (виж по-нататъшното обсъждане по-долу на "процес на поемане на клиент") ,

Потенциалните ползи от започване на стратегически дела включват:

- **Поставянето на прецедент:** Решенията на съда може да придадат съдържание на задълженията, които са по-слабо развити на национално и международно ниво.
- **Подтикване към реформа на закона:** Правомощията на съда варират от юрисдикция до юрисдикция, но съдилищата може да бъдат в състояние да обявят законодателството за противоконституционно или незаконно, да отменят част от законодателството, да въведат временни мерки, за да се запълни празнота в закона, или да изискат от правителството да поправи нарушението чрез закон или реформиране на политика.
- **Определяне на мястото на дебата:** Стратегическите дела може да поставят основата за водене на преговори и застъпничество около правната, политическата и социална промяна, поставяйки дебата от гледната точка на правата на човека. И положителния и отрицателния съдебен резултат може да станат решаващи инструменти за застъпничество, което да ви позволи да оказате натиск върху политическите играчи да предприемат реформи.
- **Осигуряване на прилагането на съществуващите закони:** В много юрисдикции, законите се прилагат неправилно или изобщо не се изпълняват, докато случаи, отнесени към съдилищата не позволяват на съдебната система да ги прилага и изискват други публични и частни органи да ги спазват.
- **Информираност/Образование:** Завеждането на стратегически дела може да постави даден въпрос в светлината на прожекторите. То може да легитимира и да повиши информираността по маргинализирани въпроси, като ви позволи да споделите посланието си с медиите, широката общественост, политическите участници и

съдебната система. Чрез повишаване на вниманието по даден въпрос, хората може да бъдат подтикнати да се организират.

- **Увеличаване на правата на бенефициентите:** Стратегическите дела може да помогнат на жертвите да изпитат чувство за власт и контрол над съдбата си. Това увеличава и придава достоверност на гласовете им, както и им осигурява индивидуална правна защита. Положителното решение може да даде възможност на други жертви да потърсят правата си.
- **Документиране на несправедливостта и нарушенията на правата:** Създава се документ за преживяната несправедливост. Той може да подчертае недостатъците и предразсъдъците в правната практика и процедура, които пречат на жертвите да имат достъп до правосъдие.

Потенциалните рискове от започването на стратегически дела са:

- **Продължителни и скъпи:** Стратегическите дела може да отнемат години и да бъдат доста скъпи, понякога да включват и риска от отсъждане на насрещни разходи. Когато адвокат печели дело, неговата/нейната работа не е свършила. Решението трябва да влезе в сила, за да се постигне стратегическият резултат. Това може да изисква от адвоката да работи с правоохранителните органи (например към Комитета на министрите на Съвета на Европа). Ако решението е положително за клиента, но е в разрез с общественото мнение или позицията на правителствената политиката, делото може да няма планираното въздействие и може да изисква и други извънсъдебни методи на застъпничество.
- **Създаване на лош прецедент:** Ако делото е загубено, този резултат може да засили вредно законодателство или практика.
- **Риск от увреждане:** Тъй като децата са особено уязвими, адвокатите трябва да разгледат всяко възможно отрицателно въздействие, което делото може да има върху живота на клиентите. Естеството на съдебните дела може да поставят детето под голяма тежест с риск от повторно травмиране по време на производството, враждебна реакция от семейството, приятелите и публичните власти, липса на гаранция за ефективна индивидуална правна защита, и т.н.

MDAC е разработил 10 стъпки за стратегически дела, които да ръководят адвокати и неправителствени организации в процеса. Те са:

1. Установяване на обща цел и стратегия за промяна
2. Изграждане на "екип по делото"
3. Създаване на критерии за избор на случаи
4. Планиране и осъществяване на процес на поемане на клиенти
5. Разработване на план за делото
6. Извършване на оценка на риска
7. Създаване на план за подкрепа на клиента
8. Събиране на доказателства
9. Водене на съдебното дело
10. Изпълнение на съдебни решения, включително, застъпничество и последващи съдебни дела

Разглеждане на всяка отделна стъпка:

1. Установяване на обща цел и стратегия за промяна

Съдебното дело ще бъде стратегическо и ще има реален потенциал за постигане на промяна само ако в самото начало е установена една ясна цел. За да се установи целта, адвокатите, работещи заедно с други заинтересовани страни, следва да формулират (1) какъв е проблемът, който делото се стреми да разреши, (2) каква е основната причина за проблема и (3) каква промяна е необходима, за да се обърне внимание на тези причини. Например:

- 1) **Проблем:** институционализиране на деца с увреждания;
- 2) **Основна причина:** дискриминация при достъпа до услуги в общността;
- 3) **Необходима промяна:** промяна в политиката, за да се премахнат дискриминационните бариери (например изисквания за допустимост) и приоритет на развитието на достъпни услуги за деца с увреждания

За да се обясни процеса по-подробно, адвокатите трябва да набележат заинтересованите страни в определената сфера. Заинтересованите страни не трябва да се ограничават до застъпниците на правата на деца и хора с увреждания, но и потенциално включват съответните доставчици на услуги, родители/настойници, политици, съдии, адвокати и застъпници от свързани с проблема области, или, икономически, социални и културни организации по права и т.н. Щом веднъж заинтересованите страни с общ интерес са идентифицирани, адвокатите трябва да работят в тясно сътрудничество с тях, за да се идентифицират най-належащите нарушения и права, (проблемът), анализират законите, политиките и практиките, които са в основата и позволяват тези нарушения (основната причина), и обсъждане на идеи за промяната, необходима, за да бъдат отстранени и да се гарантира защитата на правата на детето (необходимата промяна). Проблемът трябва да бъде нарушение на човешките права, което много други хора изпитват.

Целта, която след това е установена, може да включва:

- Създаване на прогресивна съдебна практика, която доразвиват правата на дсиз;
- Изискване за прилагане на закони, които не се прилагат изобщо или недостатъчно;
- Отмяна/реформиране на закони, които не са съобразени с международните закони за правата на човека;
- Гарантиране, че законите се тълкуват и прилагат по начин, съвместим с човешките права на дсиз;
- Създаване на натиск за политическа или социална промяна; или
- Документиране на нарушенията на човешките права срещу дсиз.

За да се създаде стратегия за промяна, анализирайте най-ефективния метод за постигане на промяната, който е идентифициран - той никога не е само съдебни дела, а винаги включва допълнителни инструменти като политика/политическо застъпничество, медии и комуникации, изграждане на капацитет и/или проучвания. Трябва да се вземат предвид и необходимите ресурси, в това число: човешки ресурси, време, правни и теренни проучвания, независима експертиза, комуникационна експертиза, застъпнически материали, финансиране, време за пътуване и разходи, както и устен/писмен превод. Следва да бъдат определени показателите, спрямо които да се направи оценка на напредъка. Постигането на положително съдебно решение може да представлява един такъв показател, но промяната също може да бъде измерена чрез:

- Текущи процеси на промяна в политиката;

- Дискусии, свързани с политиката и гражданското общество, застъпничество и обучителни кампании, които показват ангажираност с проблема;
- Медийно отразяване, включително в социалните медии;
- Препратки към съдебната практика на съдилищата в други юрисдикции;
- Влияние в дипломатически или междуправителствени процеси и референции от международни организации; и
- Референции от академичните среди и други

Накрая трябва да бъдат оценени рисковете, присъщи на цялостната стратегия и да се разработят ответни действия (виж по-долу).

2. Изграждане на екип по делото

Сформируйте екип, който може да постигне максимално въздействие от балансирането на уменията и опита на всеки член. Важно е адвокатите да признаят, че най-добрите стратегически резултати се постигат в сътрудничество с други експерти. В идеалния случай, екипът ще се състои от следните няколко или от всички тези лица: местен адвокат по човешките права, местна неправителствена организация, международна правна кантора, международни правни и други експерти, международни неправителствени организации (като MDAC).

- Местният адвокатът отговаря за водене на националните съдебни дела, включително намирането на потенциални клиенти, приемането на инструкции, обезпечаване на свидетели.
- Местната НПО осигурява запознанството с потенциални клиенти, подпомагане на адвоката в контакта и изграждането на доверие, улеснява достъпа до институции, осигурява/препраща клиент към неюридическа подкрепа.
- Международната правна кантора може да помогне с проучвания, изготвяне на правни документи, както и за изграждане на аргументи.
- Международните експерти и националните институции за правата на човека⁵⁰ могат да осигурят изявления *amicus curiae*, материали за международна разгласа.
- Международната неправителствена организация може да помогне за структурирането на стратегически въпроси, да подпомага международното застъпничество, да обезпечи експерти, да участва в изявления, и да наблюдава дългосрочното въздействие.

3. Създаване на критерии за избор на случай

Установяване на факторите, които ще бъдат използвани, за да изберете случай. Например, критериите на MDAC:

Сила

- Има ли сериозни доказателства в подкрепа на случая?
- Какво процесуални пречки биха могли да възникнат в делото и как ще бъдат разгледани, например - давност, въпросите за *locus standi*, въпросите за юрисдикцията?

Потенциал

⁵⁰ Имайте предвид, че някои национални институции за правата на човека също имат мандат да разследват индивидуални жалби и биха могли да се разглеждат като потенциален път за подаване на жалби.

- Дали фактите по случая представляват по-голям проблем, който засяга други хора, които потенциално могат да се възползват от положителен резултат?
- Защо е важно да се започне съдебно дело по този проблем сега?
- Защо съдебното дело е правилното действие, което трябва да се предприеме (а не, например, застъпничество или повишаване на информираността)?
- Колко лесно е да се разбере случая от медиите и широката общественост?

Добавената стойност

- Каква добавената стойност осигуряват професионалните умения на екипа към потенциалните аргументи?
- Каква подкрепа може да предложи екипът при разработването на стратегията за съдебни дела, включително и застъпничество, медии, комуникационни елементи?

Уместност

- Какви цели и задачи подкрепя случай и колко добре?

Ресурси

- Какво НПО-та или други организации, които вече са извършили застъпничество, изграждане на капацитет, научни изследвания, повишаване на информираността или други дейности по този въпрос допринасят в страната? Каква подкрепа може да предоставят?
- Каква роля могат да играят адвокатите *pro bono* и международните адвокатски кантори в подкрепа на случая?

Етични съображения

- Има ли вероятност да има отрицателни последици за клиента (например, ако тя живее в институция) и ако е така, как биха могли да бъдат смекчени?
- До каква степен е възможно правните интереси на клиента да са в конфликт със стратегическия интерес на адвоката/организацията по делото?

На тези въпроси може да се отговори с:

- Подробен анализ на съществуващите доказателства;
- Разговор с клиента, институцията, приятелите, семейството, настойника или други заинтересовани страни, за да се види какви други доказателства може да са на разположение и;
- Обсъждане на идеи с екипа по делото за доказателства, процедурни въпроси, които биха могли да възникнат, и механизмите за влизане в сила на решението;
- Работа с доверен подкрепящ човек и/или използването на техники подходящи за деца и хора с увреждания за разговор с клиента, за да се получи информация за напр. очакванията, осигуряването на информирано съгласие, обяснение на съдебните процедури, изясняване на подробностите за нарушения на правата и др.;
- Обсъждане на идеи с други заинтересовани страни относно обхвата и мащаба на проблема и защо съдебното дело е необходимо и целесъобразно; и/или
- Оформянето на предложение по конкретния случай.

4. Планиране и осъществяване на процеса на поемане на клиенти

Докато много юрисдикции позволяват съдебните дела да бъде започнати от неправителствена организация или адвокат без конкретен клиент, ако проблемът засяга нарушения на човешките права, конституционно право или област от особено обществено значение, съдебните дела от името на конкретен клиент имат много по-голям потенциал за постигане на желаната цел. По същия начин, трябва първо да се постави цел, а след това да се намери клиента (те), в противен случай има опасност да няма значими цели, факти или доказателства, които биха могли да застрашат резултатите и въздействието.

В този случай, адвокатите, които водят стратегически дела трябва активно да намерят клиенти, които искат да се водят дела по техния случай, чиито доказателства са силни, и чиито истории отразяват нарушенията, които съдебното делото има за цел да оспори. Начините да се намерят клиенти включват:

- Случаи, препратени от НПО;
- Случаи, препратени от сходни организации за подпомагане;
- Случаи, препратени от доставчици на услуги, като училища, домове, социални работници, психиатри или психолози;
- Случаи, препратени от организации за правна помощ или подпомагане, включително адвокатски дружества, адвокатски кантори или университетските правни клиники;
- Посещения на място, където живеят или прекарват времето потенциални клиенти, например мониторинг на детски заведения;
- Присъединяване към съществуващи изследвания, проекти за изграждане на капацитет или други подобни, като например такива в подкрепа на горещи линии;
- Програми за обучение или кръгли маси за групи от потенциални клиенти или техните семейства; или
- Срещи или конференции със заинтересовани застъпници.

Когато се открие потенциален клиент, трябва да се прилагат критериите за подбор на случаите, за да се определи дали техния случай е подходящ, за да се води стратегическо дело.

Съдебното дело за правата на всяко дете трябва винаги да бъде във висш интерес на детето, което означава, внимателно разпитване на детето и другите лица, полагащи грижа за него, настойник, членове на семейството и т.н., за да се разбере положението на детето, както и съответните рискове за детето, участващо в съдебния процес, като се вземат предвид и се оценят потенциалните смекчаващи действия. Волята и предпочитанията на детето трябва да се определят в съответствие с правото им да участват във вземането на решения, които засягат тях и техните способности за развитие (член 12 КПД). Адвокатите винаги трябва да се придържат към техните местни и национални етични кодекси. Детето (и неговото/нейното семейство) трябва да бъдат информирани, че техният случай ще бъде поет с цел постигане на стратегическа цел, както и на техните индивидуални цели и за това трябва да е дадено изрично съгласие.

5. Разработване на план за делото

Определете план за делото, като вземете под внимание минимум следното:

- Избор на форум - адвокатите трябва да изберат най-добрия форум за постигане на правна защита и да се уверят, че на разположение имат и международни пътища;
- Изисквания за изчерпване на националните видове правна защита;

- Налични видове правна защита;
- Необходими доказателства и как да се събират или да се създадат;
- Допълнителна експертиза, която може да се окаже ценна (например върху елементи от международното право или от експерт в определена област, като например образование, права на детето, жилищно настаняване, или изтезания);
- Какви свидетели ще се изискват;
- Какви човешки и финансови ресурси ще бъдат необходими и дали са обезпечени; и
- Дали ще са необходими последващи съдебни дела за изпълнение на влязла в сила присъда и/или постигане на общата цел, ако например граждански процес може да започне само след приключване на наказателно производство или ако съдебното дело трябва първоначално да потърси декларация за нарушение от орган по равенството преди завеждането на граждански иск.

6. Извършване на оценка на риска

Обсъждане на рисковете с екипа по съдебното дело и документирането им на хартия става все по-важно в стратегическите дела, в които рискът не е само за конкретния случай, но и за постигането на по-голяма стратегическа цел. Полезно е да се разработи план за управление на риска, който е специфичен за стратегията на съдебните дела. Идентифицирайте и документирайте предвидимите рискове, съществуващи в момента за всеки аспект на стратегията по такъв начин, че да могат да се наблюдават и да се актуализира в хода на съдебния процес. Определете действията, за да се намали вероятността за всеки произтичащ риск за смекчаване на последиците, ако той наистина възникне. Някои възможни категории рискове:

1) Свързани с клиента

- Процесуална умора/Оттегляне на клиента;
- Голема нужда от подкрепа;
- Конфликти между индивидуалните ст. стратегическите интереси;
- Смърт на клиента;
- Промени в психичното здраве на клиента, социалните или други обстоятелства;
- Репресивна мярка/сплашване.

2) Правни

- Отмяна на предишни съдебни решения;
- Създаване на лош прецедент;
- Случаят е под международните стандарти;
- Процесуално отхвърляне на случая;
- Присъждане на насрещни разходи/наказателни разходи.

3) Стратегически

- Свързани с репутацията;
- Липса на ресурси;
- Конфликти между заинтересованите страни;
- Отпадане на бенефициентите (предвидими неблагоприятни последици от съдебните дела) (например институция затваря без да са предвидени никакви алтернативи за настанените в нея);
- Политически/законодателни;

- Неспазване на съдебно решение (ограничено стратегическо въздействие, неспазване от страна на държавата, законодателна промяна след съдебно дело, тясно тълкуване на съдебно решение).

7. Създаване на план за подкрепа на клиента

Когато водите съдебно дело от името на дете с интелектуално затруднение, най-вероятно ще представлявате детето, което може да бъде уязвимо за експлоатация/тормоз или е било без подкрепа за известно време. Макар че ролята на адвоката не е да осигури неюридическа помощ, важно е той да е в състояние да осигури на детето с информация относно достъпа до подкрепа, от която то може да се нуждае. Адвокатът трябва да идентифицира нуждите на детето, да ги обсъди с детето, да изготви план за подкрепа, а след това да го проследи и да го преразгледа, ако е необходимо. Грижата и подкрепата за клиента ще имат значение за изхода на делото.

8. Събиране на доказателства

Съберете доказателства и подкрепяща ги документация. Това може да изисква посещение и правене на снимки на местата, където са извършени нарушенията, провеждане на интервюта, подаване на искания за достъп до документи и компютърни архиви, или подаване на искания за свобода на информацията. Доказателствата могат да включват:

- Медицински епикризи или образователни документи/оценки;
- Снимки на институцията и условията;
- Доклади от независими институции;
- Цифрови доказателства (имейл кореспонденция, история на сърфирането и т.н.);
- Статистически данни (често се налага в случаите на дискриминация);
- Ситуационно тестване⁵¹;
- Свидетелства на жертвата; и/или
- Свидетелски показания от други свидетели (семейство, други деца в сходно положение, персонала на институцията, учители, социални работници);
- Всяка друга форма на доказателство, подходящо за ситуацията.

9. Водене на съдебното дело

Проучете, изгответе и редактирайте изложението си, а след това подайте искова молба като координирате действията си с екипа по делото. Може да се подадат няколко жалби, ако повече от една правна или квази-правна юрисдикция е на разположение, например наказателни, граждански или административни искове. Адвокатът трябва да иска подаване на мнение *amicus curiae*, ако това ще помогне на съда. Уверете се, че националните видове правна защита са изчерпани преди да се пристъпи към международните пътища. По време на съдебния процес бъдете в тясно сътрудничество с тези, които помагат със застъпничество и комуникация.

10. Изпълнение на съдебни решения, включително, застъпничество и последващи съдебни дела

⁵¹ Ситуационното тестване е определена техника за събиране на доказателства, най-често се използва за доказване на случаи на дискриминация. За да научите повече за ситуационното тестване вижте например Isabelle Rorive, Proving Discrimination Cases – the Role of Situation Testing, Centre for Equal Rights and Migration Policy Group г. Публикувано онлайн на адрес: http://migpolgroup.com/public/docs/153.ProvingDiscriminationCases_theroleofSituationTesting_EN_03.09.pdf

Докато на етапа на окончателното решение, самото съдебно дело приключва, борбата за признаване на дадено право обикновено е далеч от своя край. След съдебното решение може да са необходими по-нататъшни стъпки, за да се гарантира, че решението се изпълнява и целта е постигната. Тези стъпки могат да включват: последващи съдебни дела, политика и застъпничество за законови реформи, повишаване на информираността, дейности за изграждане на капацитети и медийна стратегия.

1) Последващи съдебни дела

Понякога с приключването на една жалба, по-нататъшните съдебни дела може да са препоръчителния курс за по-нататъшни действия.

Тези допълнителни съдебни дела може да са от името на един и същ клиент, за да се укрепи позицията му или да се разшири обсега на жалбата му, или като следваща стъпка за гаранция че може да се ползва от правата си. Например, ако в първия етап на съдебните дела човекът е изведен от една институция и му е дадена възможност да живее в общността, но не са му предоставени с услуги в общността, на следващия етап може да се води дело, за да се гарантира, че услугите са на разположение.

В други случаи, може да са необходими допълнителни съдебни дела, за да се подчертае още веднъж и да се подсили жалбата на първия клиент, за да се осигурят по-широки и системни решения. Например, в някои случаи се получава прецедент за отделен случай, а получената правната защита е индивидуална правна защита само за този случай. Въпреки това, ако има голям брой лица в подобна ситуация, последващите съдебни дела могат да бъдат проведени така, че да накарат политиците да осъзнаят по-големия проблем, като по този начин се пораждат системни, а не индивидуални решения.

2) Политика и застъпничество за законови реформи

Съдебните дела стават стратегически, само ако са последвани от подходящи мерки за застъпничество и политика. Застъпничеството може да бъде под формата на различни приноси по време на дебати на национално и международно ниво, организиране на кампании, протести, или по други начини, които привличат вниманието на съответните заинтересовани страни, включително и на хората, вземащи решения и натоварени със задължения. Тези дейности трябва да бъдат поставени в специфични контекст и координирани със съдебни дела. Застъпничеството може да започне в различни етапи на съдебните дела, но то със сигурност набира скорост след края на съдебното дело. За да се проведе успешно застъпничество, крайният изход от съдебното дело не е задължително да бъде установяване на нарушение.

До известна степен, неюридическите форми на застъпничество ще зависят от успеха на съдебните дела. Ако съдебните дела са успешни, констатациите от него трябва да се използват, за да се информира обществеността или политиката на застъпничество да създаде натиск върху политиците да предприемат реформи. Възможността (или заплахата) от допълнителни съдебни дела с подобни последствия, може да се използва като аргумент в подкрепа на по-широки реформи, за разлика от индивидуалните решения. Например, има хиляди деца в специални, а не във включващи училища и държавите може да измислят различен брой извинения за поддържането на такава ситуация, която очевидно е в разрез с КПХУ. Съдебните процеси може да гарантират, че едно-единствено дете е прието в масово училище, но това съдебно дело идва на определена цена. В повечето юрисдикции ответната страна (държавата) ще бъде осъдена да възстанови на детето разходите за съдебното производство, и евентуално ще бъде осъдена да заплати обезщетение за вреди. Тази цена може да бъде незначителна по един отделен случай. Въпреки това, ако тя се умножи по общия брой а деца в

специалните училища, аргументът за включващо образование става финансово измерим и такъв аргумент може да се използва успешно при застъпването за промяна на образователната система.

Ако съдебното дело е загубено, това може да посочи пропуските в системата, която не успява да защити най-уязвимите и да привлече вниманието на политиците към факта, че дсиз не може да получат защита, дори и с всички съществуващи международни гаранции за правата на човека.

3) Изграждане на капацитет и медийна стратегия

Медиите обикновено не се интересуват много от проблемите на дсиз. Те обаче са заинтересовани да видят битка между Давид и Голиат. Когато слабите изправят силните пред съда, това обикновено може да привлече вниманието на медиите. Гледната точка винаги може да се промени в зависимост от това дали съдебните дела са били успешни или не, но въпроса за Давид и Голиат си остава важен.

В същото време, правата на човека могат да спечелят чрез програми за изграждане на капацитет, особено след успешни съдебни дела. Това би могло да се насочи, например, към политиците и законотворците, доставчиците на услуги, които са на предната линия и представители на съдебната власт, адвокати и т.н.

Два примера на стратегически дела:

- MDAC срещу България: MDAC е завел колективна жалба срещу България пред Европейския комитет по социални права (ЕКСП), твърдейки, че българското правителство не успява да осигури образование за до 3000 деца с интелектуални затруднения. ЕКСП отсъжда в полза на MDAC и описва усилията на българското правителство да се образуват деца с интелектуални затруднения, като "очевидно недостатъчни при сегашното темпо". **Въздействие:** Българското правителство започна реформи и затвори няколко институции, които не предлагат образование.
- В. И. (Молдова) – В. И., който има лека форма на интелектуално затруднение, е поставен под грижите на чичо си, след като на петгодишна възраст е станал свидетел на това как баща му убива майка му. На 12-годишна възраст, чичо му отказва да продължи да се грижи за него и той е хоспитализиран в психиатрична болница. Докато е в болницата, той не е имал контакт със службите за закрила на детето, членовете на неговото семейство, или каквато и да е правна помощ. За период от почти два месеца, той е преместен, за наказание, в едно отделение с възрастни мъже с тежки умствени увреждания, където два пъти е бил нападан. Поради това той оставал буден цяла нощ от страх за безопасността си, напълно загубил апетита си, и започнал да изпитва мисли за самоубийство. Случаят привлече вниманието на партньорска организация на MDAC в Молдова през службата на омбудсмана. **Цел на съдебното дело (което тече в момента):** Осигуряване на правна защита за В. И. и установяване на наказателна и/или гражданска отговорност за изтезания в психиатрични болници, както и бездействие от страна на местните власти за контрол и предотвратяване на такива действия.

БЕЛЕЖКИ:

[illegible]

[illegible]

This image shows a single sheet of white paper with horizontal ruling lines. The lines are evenly spaced and run across the width of the page. There are no margins, text, or other markings on the paper.

This image shows a full page of blank handwriting practice paper. It features evenly spaced, light blue horizontal lines across the entire surface, providing a guide for letter height and placement. There are no margins, text, or other markings present.